

Banksammanslagningar.

1917 års Bankkommitté.
Betänkande n:r 3.

FÖRSLAG TILL ÄNDRINGAR

I

LAGEN OM BANKRÖRELSE

DEN 22 JUNI 1911

STOCKHOLM 1918
A. B. HASSE W. TULLBERGS BOKTRYCKERI

Till Konungen.

1917 års bankkommitté, som enligt statsrådsprotokollet över finansärenden den 22 september 1917 har att utreda bland annat frågan angående bankkoncentrationen, får i detta ämne härmed i underdånighet anföra följande.

Bankkoncentrationens begrepp.

Med bankkoncentration i vidsträcktare mening förstås sammanförande av en huvudsaklig del av ett lands bankverksamhet under ledning av en eller ett fåtal stora enheter. En sådan utveckling i ett lands bankväsen sker genom kapitalökning, filialbildning, kartell- och koncernbildning eller sammanslagning med eller inköp av annan bank.

Sistnämnda tillvägagångssätt har under senare årtionden i stor och mycket uppmärksammas omfattning förekommit i de flesta länder med ett utvecklat bankväsen. På grund härav torde man numera ofta använda ordet bankkoncentration i den mera inskränkta bemärkelsen koncentration genom banksammanslagning.

Bankkoncentrationen i Sverige.

1/1

Sedan kommittén givit ledamoten av dess arbetsutskott professor G. Cassel i uppdrag att utarbeta en redogörelse för den svenska bankkoncentrationens — i ordets vidsträcktaste bemärkelse — hittillsvarande förlopp, omfattning och resultat, lämnas en sådan framställning omfattande tiden till mitten av år 1918 i bifogade skrift »Stordriftens utveckling inom det svenska bankväsendet». Till grund för detta arbete ligga de utredningar, som verkstälts inom kommittén. Kommittén har emellertid icke ansett erforderligt att i annan mån, än som angives i dess yttrande, taga ståndpunkt till materialets behandling och de därur dragna slutsatserna.

Bankkoncentrationen i utlandet.

Beträffande bankkoncentrationen i utlandet inskränker sig kommittén till att endast i korthet beröra vissa förhållanden beträffande banksammanslagningarna, som kunna vara av intresse att känna vid bedömandet av denna fråga i Sverige.

Bankkoncentrationen i Tyskland och England behandlas å sidorna 16—19 i förenämnda skrift. Utöver vad där meddelas erinrar kommittén, att en av engelska regeringen tillsatt kommission i maj detta år avgivit ett betänkande rörande banksammanslagningar. I detta ägnas ringa uppmärksamhet åt småbankers i landsorten uppgående i större banker, men fästes så mycket mera avseende vid fusioner mellan storbanker. Kommissionen gör enhälligt det uttalandet, att det ekonomiska samhällslivet i dess helhet är så beroende av företetselerna inom bankverksamheten, att staten bör tillförsäkra sig nödigt inflytande på frågor angående banksammanslagningar. Sedermera har också föreskrivits regeringens medgivande såsom förutsättning för banksammanslagning. Anmärkningsvärt är, att detta likväl icke medfört något försvagande av sammanslagningstendensen. Några av de mest betydande sammanslagningarna i engelsk bankhistoria hava ägt rum efter den nya lagstiftningens tillkomst.

Inom bankväsendet i Danmark hava storbankerna i huvudstaden hittills

intagit en särställning i förhållande till landsortsbankerna, bland vilka helt få uppnått en mera betydande omslutning. I senaste tid har den största bland, den danska huvudstadens storbanker, Den danske landmandsbank, företagit en rad uppköp av mindre banker i landsorten. Denna bank torde numera disponera över cirka 25 % av allmänhetens i samtliga 150 banker inlånade medel. Bankens nyssnämnda förfarande har föranlett protester inom de av uppköpen berörda orterna, och farhågor hava även uttalats för den koncentration av makten över landets kreditliv, till vilken detsamma ansetts tendera.

I Norge har bankväsendet hittills karakteriserats av ett mycket stort antal banker, som i allmänhet saknat filialer. På senare tiden hava nya banker tillkommit och kapitalökningar i de gamla ägt rum i sådan utsträckning, att man funnit nödigt att genom provisorisk lagstiftning föreskriva regeringens tillstånd för nybildning eller kapitalökning.

Kommittén anser sig böra begränsa detta sitt utlåtande till den koncentration genom banksammanslagning, som på senare tid gjort sig gällande inom det svenska bankväsendet.

Kommittén.

Visserligen hava under samma tid stora kapitalökningar ägt rum i de svenska bankerna. Men dessa hava i stort sett knappast haft någon större betydelse för bankkoncentrationen.

Ej heller hava tendenser till kartell- eller koncernbildningar hittills framträtt i någon större omfattning. Ett friare samarbete mellan svenska banker förekommer dock. Svenska bankföreningen utgör sålunda ett inflytelserikt organ till bevakande av vissa gemensamma intressen, t. ex. genom fastställande av usancer, inkassotariffer och andra avgifter. Erinras bör också om de överenskommelser rörande gemensamma inlåningsräntor, som under senare tid upprätthållits av som regel samtliga större banker. Till sådana former för friare samverkan mellan banker, beträffande vilka något omedelbart behov av lagstiftningsåtgärder icke synes föreligga, torde kommittén jämlikt sitt uppdrag framdeles återkomma. Beträffande filialbildningar har kommittén den 12 sistlidna mars redan avgivit yttrande.

Kommittén vill, innan den närmare ingår på innebörden och betydelsen av de hittills skedda banksammanslagningarna, erinra om den synnerligen starka utveckling, som vårt bankväsende under de senaste femton åren företett. För gången av denna utveckling lämnas en detaljerad redogörelse i förut omnämnda skrift. Kommittén far, delvis med användande av de i densamma förekommande uppgifterna, framhålla följande.

Det av de svenska privatbankerna förvaltade kapitalet, som år 1903 belöpte sig till 1,219 miljoner kronor, hade år 1913 stigit till 2,345 miljoner kronor och uppgår nu till cirka 5,397 miljoner kronor. Härav utgöres nära en femtedel av bankernas egna fonder och cirka fyra femtedelar av inlåning från allmänheten. Under denna väldiga ökning av bankmedlen, vid vars bedömande man dock har att taga hänsyn till penningvärdets fall, har antalet banker icke ökats, utan tvärtom minskats. Bankerna voro vid 1903 års utgång 70. Antalet banker nådde år 1908 sin kulmen med 84, men hade vid 1917 års utgång nedgått till 53. Dessa förändringar hava åstadkommit med tillkomsten av 45 nya banker och upphörandet av ett 70-tal förutvarande banker, som regel genom rörelsens överförande till annan bank. Samtidigt har antalet bankkontor inom landet oerhört ökats. Dessas antal var år 1900 280, år 1914 641 och i medio av år 1918 1,367.

Under denna utvecklingsperiod har samtidigt en förskjutning mellan de förutvarande banktyperna ägt rum och nya sådana tillkommit. Antalet provinsbanker och små lokalbanker har undan för undan starkt nedgått. Så småningom hava framträtt mycket stora banker, som sträcka sin verksamhet över större delen av landet, och vid sidan av dem eu rad banker av mellanstorlek med verksamhetsområde över flera provinser.

Den hastiga utveckling och utbredning av sin verksamhet, som de större bankerna i vårt land kunnat under senare tid uppvisa, har i mycket stor utsträckning ägt rum genom övertagande av andra bankers verksamhet. Så hava 3 av de största bankerna övertagit resp. 12, 7 och 6 banker. Några av dessa övertagna banker hade förut med sig förenat andra banker. Inalles hava, som förut påvisats, cirka 70 banker övertagits av andra sådana.

Bankernas fördelning i storleksgrupper efter deras egna fonder vid utgången av år 1917 framgår av följande tabell, som uppgjorts efter bankinspektionens årssammandrag.

E g n a f o n d e r	Antal banker	Tillsammans i procent av samtliga bankers fonder
Minst 500,000 kr. men under 1 milj. kr.	6	0.4
» 1 milj. » » » 6 » »	22	5.3
» 6 » » » 18 » »	10	11.3
» 18 » » » 30 » »	4	9.7
» 30 » »	11	73.3
Summa fonder 950,933,390 kr.	53	100.0

Vid utgången av år 1917 hade de sistnämnda 11 största bankerna — med uteslutning av Stockholms Inteckningsgarantiaktiebolag, den elfte i ordningen, vars verksamhet icke är fullt jämförbar med de övrigas — och de 4 näst största, eller tillsammans våra 14 största banker fonder, inlåning, utlåning och omslutning i följande proportioner.

B a n k e r	Egna fonder		Inlåning ¹		Utlåning ²		Omslutning	
	Milj. kr.	i procent av alla bankers	Milj. kr.	i procent av alla bankers	Milj. kr.	i procent av alla bankers	Milj. kr.	i procent av alla bankers
Skandinaviska kredit A. B.	150	16.0	443.3	13.7	563.8	14.7	925.7	17.3
A. B. Stockholms handelsbank	140	14.9	464.9	14.4	572.8	14.9	788.1	14.7
Stockholms enskilda bank	72	7.7	232.0	7.2	227.9	5.9	403.1	7.6
A. B. Göteborgs bank	67	7.2	219.9	6.8	231.8	6.0	346.8	6.5
Bank-A. B. Södra Sverige	45	4.8	207.5	6.4	212.3	5.5	295.5	5.5
A. B. Malareprovinsernas bank	42	4.5	190.9	6.2	207.9	5.4	274.8	5.1
Värmlands enskilda bank	38	4.1	143.5	4.4	170.1	4.4	210.0	3.9
Sydsvenska kredit A. B.	34	3.6	168.4	5.2	191.7	5.0	244.3	4.6
Sundsvalls enskilda bank	34	3.6	74.1	2.3	98.8	2.6	119.2	2.2
A. B. Industribanken	33	3.5	77.0	2.4	102.4	2.7	126.9	2.4
A. B. Skånska handelsbanken	27	2.9	125.6	3.9	156.9	4.1	188.3	3.5
Upplands enskilda bank	25	2.7	81.5	2.5	100.7	2.6	126.9	2.4
A. B. Göteborgs handelsbank	19	2.0	111.0	3.4	120.7	3.2	153.2	2.9
Smålands enskilda bank	19	2.0	74.1	2.3	90.3	2.4	104.7	2.0

Till jämförelse upptagas i följande tabell uppgifter om fonder och omslutning i landets största banker vid utgången av år 1903 efter bankinspektionens decemberrapport.

B a n k e r	Egna fonder		Omslutning	
	Milj. kr.	i procent av alla bankers	Milj. kr.	i procent av alla bankers
Skånes enskilda bank	23.8	7.8	130.4	8.8
Skandinaviska kreditaktiebolaget	22.5	7.4	107.2	6.8
Stockholms enskilda bank	14.3	4.7	93.7	5.9
Bank-A. B. Stockholm—Övre Norrland	18.4	6.0	64.6	4.1
A. B. Stockholms handelsbank	18.0	5.9	63.8	4.0
Bank-A. B. Södra Sverige	14.3	4.7	56.2	3.6
Härnösands enskilda bank	12.8	4.2	70.9	4.5
Göteborgs enskilda bank	11.9	3.9	57.2	3.6
Sundsvalls enskilda bank	10.9	3.6	53.4	3.4
A. B. Skånska handelsbanken	8.9	2.9	29.8	1.9
Malareprovinsernas enskilda bank	8.1	2.7	46.8	3.0

¹ Inhemsk, från allmänheten.

² Inhemsk, till allmänheten.

Under perioden 1904—1917 har, såsom av jämförelser mellan procenttalen för omslutningen 1903 och 1917 torde framgå, en betydande koncentration försiggått. Medan landets största bank vid utgången av år 1903 behärskade föga mera än 8 % av omslutningen i samtliga svenska banker, utgjorde motsvarande procenttal vid utgången av år 1917 över 17 %, och en motsvarande stegring kan iakttagas även för flera av de efter storleken närmast kommande bankerna. Medan de 10 största bankerna vid utgången av år 1903 tillsammans representerade 46.1 % av omslutningen i samtliga banker, kom däremot samma del av omslutningen (46.1 %) vid utgången av år 1917 på de 4 största bankerna ensamt.

Av banksammanslagningarna under år 1918 hava de båda preliminärt beslutade fusionerna mellan Skandinaviska kreditaktiebolaget och Skånska handelsbanken samt mellan Stockholms handelsbank och Bankaktiebolaget Södra Sverige tilldragit sig den största uppmärksamheten. Dessa båda sammanslagningars innebörd torde framgå av följande uppgifter ur bankinspektionens månadsrapport för den 30 september 1918.

	Egna fonder	Inlåning	Utlåning	Omslutning
Skandinaviska kreditaktiebolaget . . .	155.5	604	750.5	1 038
A.-B. Skånska handelsbanken	45	161	186.8	230
Summa	200.5	765	937.3	1 268
A.-B. Stockholms handelsbank	140.5	620.8	737.4	947.5
Bankaktiebolaget Södra Sverige	63.1	269.4	248.6	344.6
Summa	203.6	890.2	986.0	1 292.1

Om dessa sammanslagningar komma till stånd, representera de båda ovannämnda storbankerna därefter tillsammans cirka 40 % av samtliga de svenska bankbolagens omslutning.

Mot denna koncentration inom bankväsendet, vilken på senaste tiden synes hava vunnit i styrka, hava uttalats vissa farhågor. Sålunda har man framhållit, att minskningen av antalet banker och tillkomsten av storbanker, vilkas medel och omfattning hastigt ökades, alltmer tenderade mot en maktkoncentration på det ekonomiska och kommersiella området, som kunde komma att innebära faror för näringslivet. Självständiga ortsbanker med stora förtjänster om bygdernas ekonomiska utveckling förvandlades till filialer för större banker, genom vilka, till förfång för kreditbehovet inom de

områden, där kapitalet uppsamlades, detsamma överfördes till mera avlägsna läntagare och till för hemorten främmande uppgifter. Vidare har man anfört, att den mindre ortskredit, som förut på ett tillfredsställande sätt handhäfts av små lokalbanker, förbisåges och komme i ett sämre läge. En annan anmärkning innebar, att storbanker, som samtidigt underhölle förbindelser med ett flertal industri- och affärsföretag, ej sällan förbunde dessa till koncerner med en samlad makt, som vore i stånd att behärska vidsträckta områden av landets näringsliv och otillbörligen försvåra konkurrensen för utomstående företag, samt att ifrågavarande banker jämväl kunde anses medföra en viss fara för de företags självständighet, över vilka de förskaffade sig kontroll. Slutligen hava uttalats farhågor för, att en allt för långt gången koncentration av det privata bankväsendet skulle försvaga riksbankens förmåga att fylla sina uppgifter som centralbank.

Kommittén, som anser dessa farhågor värda uppmärksamhet, vill i detta sammanhang uttala följande.

Stora bankenheter hava i vårt land, liksom i de flesta andra länder, framträtt i samband med näringslivets expansion och stordriften inom industrien. Storbankernas betydelse för denna utveckling torde icke böra underskattas. De kunna tillförsäkra sig en högt kvalificerad bankledning och möjliggöra vidsträckt överblick över den ekonomiska situationen inom landet och i utlandet samt äga större möjligheter att tillgodose kreditbehoven inom stordriften i handel och industri. Genom utsträckning av verksamheten över stora delar av landet kan uppnås en mera ändamålsenlig fördelning av kapitalet och en fullständigare och mera mångsidig placering av detsamma än vad vid den mera lokala verksamheten kan åstadkommas. Det torde också kunna sägas, att den större banken med sitt kapital placerat uti en mångfald olika företag inom vitt skilda orter har en väsentligt större förmåga att stå emot de påfrestningar, som kriser inom vissa näringsgrenar eller å viss ort kunna medföra, än den mindre bank, vars huvudsakliga verksamhet är begränsad till ett mera speciellt område.

Med allt detta må emellertid icke vara sagt, att dessa bankkoncentrationens fördelar skulle berättiga till en stadigt stegrad koncentration av landets bankmedel på ett fåtal stora bankenheter. Att en mindre grupp storbanker intager en ledande ställning inom ett lands bankväsen kan anses riktigt och naturligt, men det är icke lämpligt, att dessa, som fallet är exempelvis i England och Frankrike, praktiskt taget behärska hela bankverksamheten inom landet. Man får heller icke glömma, att även om stora banker i allmänhet äro i tillfälle att för sin ledning förvärva de bästa

krafter, så medföra å andra sidan misstag i en sådan banks skötsel eller en missriktad bankpolitik från densamma sida desto vidsträcktare och allvarigare konsekvenser för det allmänna.

Antalet småbanker har genom banksammanslagningarna starkt nedgått. Enligt professor Cassels framställning hava 41 småbanker under perioden 1903—1917 övertagits av andra banker. I några fall har detta nog varit beroende på bristande bärighet av den övertagna bankens verksamhet. Erfarenheterna med de småbanker, som kring det senaste sekelskiftet i stort antal bildades i vårt land, voro i flera fall mindre gynnsamma. Erinras kan i detta sammanhang, att 1907 års bankkommitté i sitt år 1908 afgivna betänkande ur ett utlåtande av bankinspektionen anförde, att behov av nya bankförbindelser å mindre ansefulla orter, där bildandet av en större bank icke kunde ifrågakomma, bäst tillgodosåges genom avdelningskontor av en större bank. Detta uttalande avsåg emellertid att motivera uppbringandet av de s. k. folkbankernas minimifond till en halv miljon kronor och att varna för grundandet av mycket små banker i allt för stort antal. Ortsbankernas ekonomiska underlag är nu starkare, och dessa banker hava numera ofta kapital, som uppgå till flera miljoner kronor. Ortsbanker kunna, om de iakttaga nödig begränsning av sin verksamhet och ledas med försiktighet, hava betydelsefulla uppgifter att fylla. Kommittén anser därför önskvärt, att tillvaron av dylika banker icke äventyras genom banksammanslagningar.

Då banksammanslagningarna i stor utsträckning medfört upphörandet av självständiga provinsbanker, så synes detta icke alltid hava stått i överensstämmelse med allmänhetens och näringslivets intressen i orterna. Dylika banker, vilka under mångårig verksamhet förvärvat sig kändedom om och samhörighet med olika landsdelars näringsliv, hava visat sig på ett förtjänstfullt sätt kunna fylla viktiga uppgifter för detsamma. Den intima kontakten med näringslivet och allmänheten lämnar sådana banker förutsättningar att tillgodose kreditbehov, för vilkas fyllande mera lokala synpunkter kunna vara av en vikt, som icke lika lätt beaktas av huvudledningen för en storbank, även om dess lokala representation icke är främmande för ortens traditioner. Då man velat avvärja de farhågor i berörda avseende, som vid övertagande av dylika banker ofta framträtt, genom att i den nya ordningen bibehålla den gamla ledningen och lämna densamma en viss frihet och självständighet vid avgörandet av kreditfrågor, så bör erinras, att några garantier för det framtida fortbeståndet av sådana anordningar icke kunna lämnas och att en dylik självständighet kan komma att förr eller senare bliva mer eller mindre formell. Enligt kom-

mitténs mening bör tillvaron av dylika provinsbanker även för framtiden tillmätas den betydelse för den svenska bankverksamheten, att deras successiva försvinnande genom övergång till storbankstypen eller uppgående i storbanker skulle vara att betrakta som en förlust för landets bankväsen och näringsliv.

De svenska bankernas inflytande inom svensk industri har ökat med bankernas egen tillväxt och givetvis bidragit till skapandet av industrikoncerner. I vilken mån banksammanslagningarna utgjort en förutsättning för eller en avgörande faktor vid denna utveckling, är det icke möjligt att avgöra. Som bekant har kartell-, koncern- och trustbildningen nått en relativt tidigare utveckling och större omfattning i Förenta Staterna med deras lokala banksystem än exempelvis i England, där banksammanslagningarna gått längre än i andra länder, men bankernas inflytande över industrien är jämförelsevis svagt.

Som ovan nämnts hava farhågor i vårt land gjorts gällande med hänsyn till industrien och det beroende av storbankerna, i vilket den ansetts komma, då den blivit hänvisad till allt färre banker för sin kredit. För så vitt dessa farhågor motiverats med hänvisningar till banksammanslagningarna, hava de sistnämnda enligt kommitténs mening tillmätts en allt för stor vikt. Det torde icke böra förbises, att vidsträckt kreditgivning alltid och av vem den än förmedlas, ställer kredittagaren i visst beroende av långivaren, men även gör långivaren intresserad av, att det understödda företaget skötes och utvecklas på bästa möjliga sätt. Storindustriella företag med betydande och endast långsamt realiserbara naturtillgångar — talrika i vårt land — måste i regel anlita vidsträckt stöd av kapitalstarka förlagsgivare. Det torde icke kunna undvikas, att dessa förlagsgivare, vare sig de äro storbanker eller andra penning- och kreditinstitut eller enskilda finansmän, understundom måste betinga sig inflytande över företagens ledning. Ett dylikt inflytande har otvivelaktigt gagneliga verkningar, om det utövas med all den insikt, över vilken kreditgivaren kan förfoga, men givetvis kan inflytandet missbrukas.

Vad som synes vara av betydelse beträffande bankverksamhetens förhållande till industrien är, att ett system av tillräckligt antal med varandra konkurrerande stora banker upprätthålles, så att därigenom i möjligaste mån förhindras, att industriella koncerner med stöd av ett mäktigt bankintresse undertrycka besvärliga konkurrenter och betydelsefulla nybildningar genom att dessa vägras den kredit, varav de borde anses förtjänta.

Givetvis kan en allt för långt gången koncentration av den privata bankverksamheten komma att medföra svårigheter för riksbanken. Kom-

mittén, som i annat sammanhang torde återkomma till frågorna om riksbankens ställning och verksamhet, vill emellertid redan nu uttala, att det kan anses riktigt att vid beslut om mera betydande banksammanslagningar hänsyn tages till de synpunkter, som riksbanksledningen eventuellt beträffande sådana sammanslagningar kan göra gällande.

Om man får gå ut ifrån, att det svenska bankväsendet överhuvud har kunnat tillgodose kreditbehoven för det svenska näringslivet i dettas nuvarande utvecklingsskede och att bankverksamheten sålunda visat sig kunna på ett tillfredsställande sätt anpassa sig efter utvecklingen, så uppstår den frågan, vilken betydelse banksammanslagningarna i detta avseende kunna hava ägt. Det har då gjorts gällande, att samma resultat sannolikt icke skulle kunna hava på samma tid uppnåtts genom bildande av nya banker och genom utvidgning av äldre sådana medelst kapitalökning och filialbildning, i varje fall icke utan avsevärda olägenheter. Å andra sidan har det anförts, att de viktigaste av de vunna utvecklingsresultaten skulle hava kunnat nås med bevarande i huvudsak av vårt gamla system med provinsbanker. Kommittén vill för sin del icke uttala någon mening i denna fråga. Om vissa banksammanslagningar kunnat anses ändamålsenliga vid det forcerade utvecklingstempo på det kommersiella och industriella området, som de senare åren haft att uppvisa i vårt land, så följer såsom ovan antytts därav icke, att fortsatta sammanslagningar av detta skäl kunna anses lika lämpliga. Om banksammanslagningar kunna anses betydelsefulla och förmånliga som en utvecklingsfaktor, så är detta fallet endast till en viss grad. Var gränsen bör sättas under varje utvecklingsskede och om denna för tillfället bör anses vara nådd i vårt land, är icke lätt att bedöma. Under alla omständigheter anser sig dock kommittén kunna uttala, att ett okontrollerat fortskridande som hittills på banksammanslagningarnas väg synes vara ägnat att ingiva betänkligheter.

Det är kommitténs uppfattning, att de banksammanslagningar, som hittills ägt rum, ofta nog planlagts och genomförts efter väl ensidiga synpunkter. Vid desamma har som regel i allt för hög grad hänsyn tagits endast till den övertagande bankens och de säljande aktieägarnas ekonomiska intressen. Vid bedömandet av sammanslagningarna har däremot vanligen icke lämnats något utrymme för de synpunkter från det allmännas sida, som kunnat göras och ej sällan gjorts gällande beträffande den övertagande bankens utvidgning eller upphörandet av den övertagna bankens verksamhet. Den förra har i allmänhet endast till sig

anslutit den senare för att vidga sitt verksamhetsområde och hastigt kunna öka omfattningen av sina bankmedel genom att komma i besittning av en sedan lång tid tillbaka upparbetad inlåningsverksamhet eller för att förvärva en god affärsklientel. Därvid har den övertagande banken som regel funnit med sin fördel förenligt att erbjuda ett högre pris för den övertagna bankens aktier, än som motsvarats av deras marknadsvärde vid tidpunkten för sammanslagningen. Ej sällan har detta pris genom konkurrens mellan flera köpande banker uppdrivits till en höjd, som för den övertagande banken knappast syns försvarligt. För den övertagna bankens aktieägare har ett så högt pris för deras aktier inneburit en lockelse, som från deras sida blivit av avgörande betydelse för sammanslagningens genomförande. I vissa fall har en större eller mindre rubbning i den övertagna bankens ekonomiska förhållanden eller trycket av en befarad eller tillkommen konkurrens medverkat till sammanslagningen. Någon gång hava rent personliga motiv givit uppslaget till en sammanslagning. Emellertid torde man kunna säga, att banksammanslagningarna hittills som regel framkallats av utvidgningstendenser från den övertagande och aktieägareintressen från den övertagna bankens sida.

Kommittén anser, att anläggandet av uteslutande sådana motiv för banksammanslagningar, som hittills gjort sig gällande, icke kan vara gagneligt för den svenska bankverksamhetens sunda utveckling och icke heller är förenligt med andemeningen i den lagstiftning, på vars grundval denna verksamhet nått sin hittillsvarande utveckling. Så viktiga allmänna intressen äro förbundna med det svenska bankväsendets organisation, att mera ingripande förändringar i detsamma icke böra få undandragas inflytande av allmänna synpunkter. Bankrörelsen i Sverige har alltid varit underkastad särskild lagstiftning och kontroll. Jämlikt 1911 års banklag, som upptagit och utvidgat en bestämmelse i kungörelsen angående enskilda banker den 9 januari 1846, kräves för bildande av bank Kungl. Maj:ts prövning, huruvida den planerade banken kan anses nyttig för det allmänna. Samma synpunkt bör kunna göras gällande, då fråga uppstår om upphörande av banks verksamhet. Enligt kommitténs åsikt bör sålunda Kungl. Maj:t tilläggas rätt att pröva, huruvida en ifrågasatt banksammanslagning bör komma till stånd.

Genom de på kommitténs förslag år 1918 genomförda ändringar i banklagen skall tillstånd att driva bankrörelse å ort, där bank förut icke haft kontor, jämväl prövas av Kungl. Maj:t ur allmänna synpunkter. Tillämpningen av detta lagstadgande kan i vissa fall redan nu medföra att för genom-

förande av banksammanslagning indirekt erfordras Kungl. Maj:ts medgivande, något som jämväl är förhållandet, när för sammanslagning erfordras ökning av den övertagande bankens maximikapital. Då ifrågasatta bestämmelser emellertid icke tillkommit för att reglera förhållandena vid banksammanslagningar och då desamma räckvidd, som ovan nämnts, endast i vissa fall skulle komma att utöva inflytande vid sådana, synes det kommittén påkallat, att särskilda bestämmelser om en sådan prövningsrätt införas i banklagen.

En sådan föreskrift får framför allt sin betydelse därigenom, att den bereder möjlighet till förhindrande av bankväsendets utveckling i en för det allmänna och näringslivet skadlig riktning. Den ledande synpunkten vid prövning av ifrågasatta banksammanslagningar bör därför vara, att endast sådana sammanslagningar skola medgivas, vilka icke kunna befaras medföra större olägenheter för staten, näringslivet eller allmänheten, än den nytta, som måste anses följa med desamma. Sådana olägenheter kunna uppstå genom försvårandet eller förminskandet av kreditmöjligheterna för de näringsgrenar och näringsföretag, vilka för tillfredsställelse av sina kreditbehov varit hänvisade till de respektive bankerna, genom försämrandet av allmänhetens bekvämligheter i fråga om bankförbindelserna eller genom befordrandet av allenaherravälde över penning- och kreditväsendet inom mer eller mindre vidsträckt områden.

Med avseende härpå torde sammanslagning mellan två mycket stora banker vara särskilt ägnad att ingiva betänkligheter.

Kommittén anser, att de banktyper, som nu finnas i Sverige, var för sig äga sitt berättigande och att det är angeläget att tillse, att det svenska bankväsendet under sin vidare utveckling så vitt möjligt bibehålles vid ett väl balanserat system av dylika olika banktyper. Det måste anses viktigt, att även de mellanstora och småbankerna få tillräckligt utrymme för sin utveckling och att denna icke på ett oberättigat sätt försvaras eller avstänges genom de större bankernas övermakt. Konkurrensen på bankväsendets område bör i möjligaste mån hållas öppen och åtgärder, som uppenbart syfta till ett undertryckande av sund och samhällsnyttig konkurrens, förhindras.

Dessa omständigheter synas kommittén förtjäna särskilt beaktande vid fusion mellan en större bank och en sådan provins- eller lokalbank, som själv äger en god ställning och av gammalt ägt och alltjämt äger intima förbindelser med näringslivet inom sitt historiska verksamhetsområde samt tillräckliga förutsättningar att kunna tillgodose kreditbehovet.

I åtskilliga fall har på en bankfusion av här antydd art mer eller mindre omedelbart följt bildandet av en ny provins- eller lokalbank. En dylik konsekvens av en företagen fusion kan i allmänhet anses såsom

mindre lycklig. Ett verkligt behov av en lokalkbank tillgodoses säkerligen bättre genom upprätthållandet av ett självständigt äldre bankinstitut med dess soliditet och traditioner än genom nybildning av en ortsbank, vars framgång måste försväras av den övertagna bankens fortbestånd som avdelning inom den större övertagande banken, på samma gång som fusionens avsedda fördelar delvis förringas och oförutsedda olägenheter stundom uppkomma. Erfarenheter av sådant slag torde giva vid handen, att en ifrågasatt sammanslagning av en större bank och en mindre ortsbank bör prövas jämväl med beaktande av näringslivets behov och av allmänhetens önsknin-
gar inom de bygder, där den mindre banken företrädesvis bedrivit sin verksamhet. Har efter sådan prövning sammanslagning medgivits, bör å andra sidan oktroy icke beviljas för bildandet av en ny ortsbank av samma slag inom den övertagna bankens naturliga område, förrän förändrade förhållanden eller nya behov gjort nyttan för det allmänna av en sådan nybildning uppenbar.

Att söka uppställa vissa närmare grunder, efter vilka Kungl. Maj:ts prövning av banksammanslagningsfrågor bör äga rum, låter sig knappast göra. Varje särskild sådan fråga bör nämligen beredas en fristående behandling, med iakttagande av alla de synpunkter, som från det allmännas och bankverksamhetens sida kunna göras gällande beträffande såväl den ena bankens utvidgning som den andras upphörande. För att göra denna prövning så allsidig som möjligt torde man böra bereda målsmännen för de intressen, som kunna vara berörda av ifrågavarande förändringar, tillfälle att framlägga sina synpunkter. Sålunda böra, innan bankinspektionens utlåtande avgives, som regel fullmäktige i riksbanken, Konungens befallningshavande och vederbörande handelskammare lämnas tillfälle att yttra sig. Sammanslagningens villkoren böra givetvis offentliggöras, så att vederbörande myndigheter och allmänheten erhålla kännedom om alla de omständigheter och förhållanden, till vilka hänsyn böra tagas vid bedömandet av sammanslagningens förutsättningar och motiv. Skälen för och emot sammanslagningen böra omsorgsfullt vägas mot varandra vid bedömandet av densammes lämplighet.

Det synes önskvärt, att tillfälle beredes vederbörande banker att på ett så tidigt skede som möjligt få frågan angående en mellan bankstyrelserna överenskommen sammanslagning prövad av Kungl. Maj:t. Att härför avvakta ärendets behandling på respektive bolagsstämmor skulle ofta komma att medföra en mycket avsevärd tidsutdräkt och därmed förenade praktiska olägenheter för bankverksamheten. Då Kungl. Maj:ts prövning givetvis

icke bör omfatta ett bedömande av, i vilken mån de ekonomiska villkoren för sammanslagningen kunna anses tillfredsställande för respektive bankers aktieägare, så synas de formella betänkligheter, som kunna göras gällande beträffande tidpunkten för ett sådant ärendes prövning hos Kungl. Maj:t, kunna tillmätas mindre vikt i jämförelse med de praktiska fördelar, som en sådan tidigare prövning otvivelaktigt i många fall skulle komma att medföra för vederbörande banker.

De syften, som avses med en banksammanslagning, kunna även, åtminstone i viss utsträckning, nås genom banks förvärv av aktiemajoriteten i annan bank. Ett dylikt tillvägagångssätt är ej sällsynt i andra länder, särskilt i Tyskland, där det underlättas därigenom, att en bank stundom utövar rösträtt för hos banken belånade aktier i annan bank. Exempel å dylikt förvärv hava, som förut nämnts, även förekommit hos oss. För att tillförsäkra Kungl. Maj:t åsyftat inflytande på bankkoncentrationen synes det kommittén erforderligt, att förbud stadgas för bank att — förutom i sådant fall, som omnämnes i § 46 banklagen — utan Kungl. Maj:ts medgivande förvärva eller besitta aktier i annan bank. En sådan ändring i banklagen synes även utan olägenhet för bankerna kunna genomföras.

I de fall, då Kungl. Maj:t har att pröva ansökning om förändring i banks bolagsordning beträffande storleken av dess kapital, böra även de synpunkter, som ovan berörts, i tillämpliga delar komma under beaktande.

Kommittén får, på grund av vad ovan anförts, i underdånighet hemställa, att det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att genom ändringar och tillägg i banklagen föreskriva,

- 1) att bankbolag icke må övertaga annan banks rörelse med mindre Kungl. Maj:t lämnar tillstånd därtill;
- 2) att bank — förutom i sådant fall, som omnämnes i § 46 banklagen — ej må utan Kungl. Maj:ts medgivande förvärva eller besitta lotter eller aktier i annan inhemsk bank.

Kommittén anser, att den lagstiftning, som kan komma att beslutas, bör bli tillämplig även på de banksammanslagningar, angående vilka vid tiden för lagens ikraftträdande preliminära avtal träffats, men definitiva beslut ännu icke fattats.

Herrar Bernström, Josephson, Lindmark och Philipson hava varit förhindrade att deltaga vid slutbehandlingen av detta ärende.

Stockholm den 29 november 1918.

Underdånigst

ADOLF AF JOCHINICK.

<i>Carl Ahlström.</i>	<i>Tor Bergquist.</i>	<i>Helge Bäckström.</i>
<i>Gustav Cassel.</i>	<i>R. Ekholm.</i>	<i>Gustaf Kobb.</i>
<i>F. v. Krusenstjerna.</i>	<i>Rich. Lindgren.</i>	<i>O. Rydbeck.</i>
<i>Emil Sommarin.</i>	<i>Malte Sommelius.</i>	<i>Marc. Wallenberg.</i>
	<i>Anders Örne.</i>	

STORDRIFTENS UTVECKLING INOM DET SVENSKA BANKVÄSENDET.

(Denna redogörelse avser tiden från utgången av 1903 till mitten av 1918 och har icke kunnat ta hänsyn till senare företeelser).

Tiden efter 1903, då de enskilda bankernas sedelutgivningsrätt upphörde, betecknar för det privata bankväsendet i Sverige en stark utveckling. Graden av denna utveckling karaktäriseras kanske säkrast av tillväxten av det kapital, som förvaltats av bankerna. I huvudsak består detta kapital dels av bankernas egna fonder, dels av bankernas inlåning från allmänheten. Summan av dessa båda poster skall i det följande betecknas som bankmedel. I nedanstående tabell anges för vart och ett av åren 1903—1918 privatbankernas sammanlagda fonder enligt bankrapporten för den 31 december, privatbankernas inlåning från allmänheten för samma dag samt under rubriken bankmedel summan av dessa båda poster. Siffrorna för 1918 hänföra sig till den 29 juni. (Alla siffror i miljoner kronor.)

Privatbankerna vid utgången av åren 1903—1918.

Årtal	Fonder	Inlåning	Bankmedel	Årtal	Fonder	Inlåning	Bankmedel
1903	304	915	1,219	1911	605	1,516	2,121
1904	351	957	1,308	1912	630	1,602	2,232
1905	388	1,042	1,429	1913	653	1,692	2,345
1906	493	1,174	1,667	1914	657	1,794	2,451
1907	534	1,314	1,847	1915	671	1,998	2,669
1908	553	1,395	1,948	1916	717	2,497	3,215
1909	560	1,414	1,975	1917	936	3,221	4,157
1910	585	1,465	2,050	1918	1,026	4,006	5,032

För att göra sig en riktig bild av den utveckling, som här försiggått, måste man skilja mellan perioden 1903—1913 och den följande perioden till mitten av 1918. Under den sistnämnda perioden vållar inflationen av valutan, som intill slutet av år 1917 torde hava uppgått till nära 250 och vid mitten av 1918 till drygt 290 (i förhållande till 100 före kriget), en stark förhöjning av de flesta i penningvärden uttryckta siffror. Stegringen av bankmedlen under

denna period ger därför icke något uttryck för den verkliga utvecklingen under densamma. Under perioden 1903—1913 utgör emellertid tillväxten av bankmedlen 1,125 mill. kronor eller i procent av 1903 års siffra 92,2 procent. Tillväxten av fonderna utgjorde under samma period 348 mill. kronor eller i procent av 1903 års siffra 114,3 procent. Tillväxten av inlåningen utgjorde 777 mill. kronor eller i procent av 1903 års siffra 84,9 procent. Inlåningen har alltså vuxit långsammare än bankernas egna fonder.

Undersöker man tillväxten under perioden något närmare, faller genast i ögonen, att tillväxten varit mycket starkare under den första femårsperioden än under den senare. Bankmedlen växte nämligen under femårsperioden 1903—1908 med 729 mill. kronor eller i procent av siffran för 1903 med 59,7 procent. Samtidigt växte fonderna med 249 mill. kronor eller 81,8 procent och inlåningen med 480 mill. kronor eller 52,4 procent. Under den nästföljande femårsperioden från 1908—1913 voro motsvarande stegrings-siffror för bankmedlen 397 mill. kronor eller 20,4 procent av siffran för 1908, för fonderna 99,3 mill. kronor eller 17,9 procent och för inlåningen 297 mill. kronor eller 21,3 procent. Under den första femårsperioden har alltså tillväxten icke blott relativt, utan även absolut varit betydligt starkare än under den senare.

Vill man få en föreställning om vad denna tillväxt egentligen betyder, har man att jämföra den med andra för den nationella hushållningen viktiga tillväxtsiffror under samma tid. Närmast till hands ligger då att göra en jämförelse med ökningen av riksbankens sedelcirkulation under motsvarande tid. Riksbankens sedelcirkulation utgjorde vid utgången av åren 1903, 1908, 1913 och 1917 resp. 165,8 mill. kronor, 201,5 mill. kronor, 234,5 mill. kronor och 572,7 mill. kronor. Stegringen från 1903—1908 har alltså utgjort 21,5 %, från 1908—1913 16,4 %, från 1903—1913 41,4 % och från 1913—1917 144,2 %.

Stegringen av de privata bankernas medel har under perioden 1903—1908 vida överträffat denna ökning av riksbankens sedelcirkulation, då den som nämnt uppgick till 59,7 %. Ifrågavarande period har tydligen varit en tid av stark utveckling för vårt bankväsen, som medfört en vittgående ombildning av betalnings- och kassahållningsvanorna, varvid stegringen av riksbankens sedelcirkulation kunnat hållas betydligt lägre än den stegring, som i verkligheten utmärkt landets näringsliv. Omkring 1908 är denna utveckling tydligen i huvudsak fullbordad. Stegringen av bankmedlen under den följande femårsperioden är endast 20,4 % och överträffar alltså icke mycket den samtida ökningen av sedelcirkulationen 16,4 %. Efter 1913 behärskas utvecklingen av riksbankens sedelcirkulation av inflationen och uttrycker alltså icke på något sätt ett verkligt ekonomiskt framåtskridande. Medan sedelcirkulatio-

nen ökats med 141,2 %, ökas privatbankernas medel endast med 77,0 %. Därvid utgör fondernas ökning endast 43,4 %, medan inlåningen vuxit med 90,4 %. I den sistnämnda ökningen hava giroräkningarnas ökning den största andel. Inflationen verkar tydligen så att de egentliga betalningsmedlen omedelbart ökas ungefär i det tempo, som inflationen anger. De fastare insättningar och bankernas fonder följa relativt långsammare efter. Blir det förändrade penningvärde, som inflationen åstadkommit, bestående, så måste bankmedlen i allmänhet väntas komma att växa i förhållande till det förändrade penningvärdet.

Stegringen av den bevillningstaxerade inkomsten har, såsom framgår av nedanstående tablå, under perioden 1903—1908 utgjort 41,7 %, under perioden 1908—1913 39,0 %, under hela perioden 1903—1913 97,0 %. Sistnämnda siffra överstiger endast obetydligt den motsvarande ökningen av bankmedlen 92,2 %. Det torde därför kunna sägas, att bankernas utveckling under denna tid i stort sett motsvarat den verkliga ekonomiska utvecklingen. Emellertid framgår också av denna jämförelse att bankväsendets utveckling, såsom nyss framhölls, under den första femårsperioden varit betydligt starkare än den reala utvecklingen av näringslivet. Under den senare femårsperioden har snarare motsatsen varit fallet. (Den bevillningstaxerade inkomsten är här beräknad efter resultatet av nästföljande års taxering).

Sveriges utrikeshandel, alltså totalvärdet av landets import och export, har under perioden 1903—1908 stigit med allenast 11,2 %, under perioden 1908—1913 med 54,6 % och under hela perioden 1903—1913 med 71,3 %. Totalstegringen under tioårsperioden är, som man finner, avsevärt mindre än bankmedlens stegring, men fördelar sig mycket ojämnt på de båda femårsperioderna.

Söka vi slutligen en måttstock för landets ekonomiska utveckling, som är oberoende av penningvärdet, så kunna vi finna en sådan i järnvägstrafikens omfattning. Antalet personkilometer steg under perioden 1903—1913 med 89,1 %, antalet tonkilometer med 89,2 %. Båda dessa tal överensstämma, som man finner, mycket nära med den samtida utvecklingen av bankmedlen.

I nedanstående tabell äro sammanförda de absoluta tal (i mill. kronor, resp. mill. andra enheter) och stegringsprocenter, som ligga till grund för nu gjorda jämförelser. Ett närmare betraktande av dessa siffror torde göra klart att det icke kan vara tal om att privatbankerna under denna period haft en i förhållande till landets näringsliv i övrigt oproportionerligt stark utveckling, en utveckling, som på något sätt kunde ge anledning till den farhågan, att bankernas växande kapitalmakt skulle tillåta dem att i växande grad behärska näringslivet.

	Absoluta tal				Stegring i %			
	1903	1908	1913	1917	1903/08	1908/13	1903/13	1913/17
<i>Privatbankerna: Fonder</i>	304	553	653	936	81,8	17,9	114,4	43,4
Inlåning	915	1,395	1,692	3,221	52,4	21,3	84,9	90,4
Bankmedel	1,219	1,948	2,345	4,157	59,7	20,4	92,2	77,0
Riksbankens sedelcirkulation	166	201	234	573	21,5	16,4	41,4	144,2
Bevillingstaxerad inkomst	895	1,268	1,763		41,7	39,0	97,0	
Utlandshandel	971	1,080	1,664		11,2	54,6	71,3	
<i>Järnvägarna: Personkm.</i>	978	1,443	1,849		47,5	28,1	89,1	
Tonkm.	1,672	2,139	3,164		27,9	48,0	89,2	

Det har från sistnämnda synpunkt ävenledes ett stort intresse att göra jämförelser mellan privatbankernas utveckling och utvecklingen av andra privata företag, som äro organiserade i aktiebolagsformen. Enligt den av byråchefen Flodström upprättade statistiken över de svenska aktiebolagens ekonomiska förhållanden *) kan man beräkna, vilken procentsats bankerna representera i förhållande till samtliga aktiebolag (såvitt de kommit med i statistiken) såväl med hänsyn till antal som med hänsyn till det vid årets början inbetalda aktie- eller lottkapitalet. Statistiken, som omfattar åren 1906—1908, gestaltar sig på följande sätt.

	1906		1907		1908	
	Antal	Kapital i 1,000 kr.	Antal	Kapital i 1,000 kr.	Antal	Kapital i 1,000 kr.
Samtliga bankbolag	71	281,313	79	328,377	82	342,967
Samtliga aktiebolag och bankbolag	4,106	1,644,450	4,542	1,790,987	4,937	2,150,710
Bankerna i % av samtliga	1,73	17,2	1,74	18,3	1,61	16,0

I medeltal för de tre åren hava alltså bankernas aktie(lott-)kapital utgjort omkring 17 % av samtliga bolags aktiekapital. Tyvärr föreligger icke för senare år någon statistik, som är fullt jämförlig med denna.

De offentliggjorda taxeringsresultaten för åren 1909 och 1913, som alltså avse driftsåren 1908 och 1912, giva oss en möjlighet att beräkna bankbolagens kapital i förhållande till samtliga bolags kapital, därvid begreppet kapital tages i taxeringsförordningens mening, alltså även omfattar reservfonderna.

*) Finansstatistiska utredningar utgivna genom Kungl. Finansdepartementet. IV.

Resultaten äro följande (i mill. kronor):

	1908	1912
Banker	523,5	577,3
Samtliga bolag	2,170,2	2,760,5
Kvot	24,1 %	20,9 %

Det bör observeras att i denna statistik endast äro medtagna sådana bolag, som gått med vinst. Då detta väl så gott som undantagslöst är fallet med bankerna, måste deras procentuella andelar visa högre siffror än enligt den förutnämnda statistiken. Att döma av dessa taxeringssiffror har emellertid bankernas relativa betydelse bland svenska bolag relativt förminskats från 1908 till 1912.

Med den ekonomiska utvecklingen i Sverige har givetvis följt icke blott en stegring av bankernas affärsverksamhet i dess helhet, utan även en mycket stark tillväxt i de särskilda bankernas storlek. Antalet banker i Sverige utgjorde vid mitten av 1870-talet, närmare bestämt vid ingången av 1876, 41. Detta antal förblev under de följande åren tämligen konstant och utgjorde vid ingången av 1890 likaledes 41. Under senare hälften av 1890-talet finner man däremot en stark stegring av antalet banker, en stegring som sedan fortsattes under det första årtiondet av det nya århundradet. År 1900 hade bankernas antal nått siffran 64, år 1906 77, varefter maximum, om man alltjämt räknar med siffrorna från årens början, uppnåddes 1909 med ett antal av 84. Från denna tid inträder en nedgång i antalet banker, som 1915 är 68, 1916 66, 1917 59 och 1918 53. Med sistnämnda siffra är antalet banker nedbragt ungefärligen till 1897 års nivå (54 banker), men står ännu alltjämt betydligt över det antal, som före 1890 var normalt.

Då summan av bankernas fonder under hela denna tid befunnit sig i stark tillväxt, så betyder nedgången i antalet banker efter 1909 givetvis en stegring i bankernas genomsnittliga fonder. Detta genomsnittstal steg från 6,7 mill. kronor år 1909 till 17,7 mill. kronor år 1918. Men även under den föregående perioden med dess starka ökning av antalet banker hade detta medeltal varit stort i ökning, t. ex. från 3,9 mill. kronor år 1900 till 6,7 mill. kronor år 1909.

Mer än dylika medeltal säger oss emellertid ett närmare studium av bankernas storlek. Ännu 1898 hade ingen bank för summan av sina fonder uppnått siffran 20 mill. kronor. Först år 1899 överskreds denna gräns av en bank. Gränsen 30 mill. kronor överskreds först 1905, gränsen 50 mill. kronor först 1907 och gränsen 100 mill. kronor först 1917. (Allt enligt statistiken för ingången av åren).

Hur bankerna under de olika åren fördela sig på olika storleksgrupper framgår närmare av nedanstående tablå:

Bankbolagen fördelade efter summan egna fonder per ultimo december enligt bankinspektionens årsberättelse.

Egna fonder	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917
Under 1 mill.	23	26	20	26	33	33	29	26	26	25	22	20	13	6
1 mill. under 3 mill.	15	11	18	16	15	13	15	19	18	16	13	13	13	16
3 mill. under 5 mill.	7	8	2	3	4	4	4	4	5	4	3	4	4	4
5 mill. under 10 mill.	14	13	15	15	15	15	13	10	10	9	9	9	6	6
10 mill. under 15 mill.	2	2	5	3	3	2	4	4	6	8	8	8	9	5
15 mill. under 20 mill.	5	4	3	3	2	5	4	2	1	0	0	0	1	3
20 mill. under 30 mill.	2	3	5	5	4	3	3	6	7	8	7	5	4	2
30 mill. under 50 mill.	1	2	2	3	4	5	4	4	4	3	2	4	6	7
50 mill. och däröver	0	0	1	1	1	1	1	1	1	2	3	3	3	4
Antal banker: Summa	69	69	71	75	81	81	77	76	78	75	67	66	59	53
1 mill. eller däröver	46	43	51	49	48	48	48	50	52	50	45	46	46	47
under 10 mill.	59	58	55	60	67	65	61	59	59	54	47	46	36	32
10 mill. eller däröver	10	11	16	15	14	16	16	17	19	21	20	20	23	21

Man finner härav, att antalet banker med fonder under 1 mill. kronor nedgått från 33 vid utgången av 1909 till 6 vid utgången av 1917. Denna utomordentligt starka nedgång är den huvudsakliga förklaringen till den nedgång i hela antalet banker, som vi förut konstaterat. Antalet banker med sammanslagda fonder på 1 mill. kronor eller däröver har under perioden varit anmärkningsvärt konstant. Det utgjorde 46 år 1904, 48 år 1909 och 47 år 1917. Emellertid hade detta antal år 1912 stegrats till 52, efter vilken tid således en viss nedgång ägt rum. Av särskilt intresse är att följa antalet banker med fonder på 10 mill. kronor eller däröver. Detta antal utgjorde 1904 endast 10, men har sedan dess befunnit sig i så gott som oavbruten stegring. Vid utgången av 1914 hade det fördubblats, uppgick alltså till 20. Vid ungefär samma siffra stod antalet vid slutet av år 1917. Den sammanslagning av banker, som ägt rum i Sverige, har alltså icke medfört någon minskning av de större bankernas antal, utan tvärtom har detta antal befunnit sig i en stark stegring. I detta avseende har alltså banksammanslagningen i Sverige tillsvidare icke inneburit något undertryckande av konkurrensen de större bankerna emellan.

De särskilda bankernas tillväxt har naturligtvis i viss omfattning ägt rum på det sätt att bankernas fonder ökats genom nyteckningar eller avsättning av vinstmedel. I mycket stor utsträckning innebär emellertid tillväxten en sammanslagning av olika banker. Denna rörelse har fortgått under hela perioden 1904—1918, men har särskilt på sista tiden tagit ett anmärknings-

vårt omfång. Banksammanslagningen har dock icke medfört den koncentration inom bankverksamheten, som man skulle tänka. Vid sidan av banksammanslagningen går nämligen en annan rörelse, som verkar i motsatt riktning, nämligen bildandet av nya banker. Så bildades under perioden 1904—1917 icke mindre än 45 nya banker, medan samtidigt 60 försvunno. Omsättningen är alltså på detta område mycket livlig. Den starka nybildningen av banker är i och för sig ett tydligt tecken på, att det icke lyckas bankerna att genom uppsugning av andra banker utestänga konkurrens.

För att närmare studera banksammanslagningens innebörd måste man följa de särskilda sammanslagningarna. Här skall därför upptagas en förteckning över samtliga banksammanslagningar fr. o. m. 1903 t. o. m. första halvåret 1918.

Banksammanslagningar 1903—1918.

År	Övertagande bank	Övertagen bank
1903	Härnösands Enskilda Bank Aktiebolaget Göteborgs Handelsbank	Norrbottnens Enskilda Bank Svenljunga Folkbank
1904	Skånes Enskilda Bank Borås Enskilda Bank Aktiebolaget Göteborgs Handelsbank	Aktiebolaget Göteborgs Köpmansbank Norra Kinds Folkbank Unnaryds Sparbank
1905	Härnösands Enskilda Bank Aktiebolaget Göteborgs Bank D:o Aktiebolaget Wästerviks Handelsbank Sydsvenska Kreditaktiebolaget	Aktiebolaget Örebro Handelsbank Hallands Enskilda Bank Bohusläns Enskilda Bank Aspelands Besparingsbank Lysinge Härads Sparkassa o. Kreditbolag
1906	Aktiebolaget Göteborgs Handelsbank Sydsvenska Kredit Aktiebolaget Aktiebolaget Stockholms Diskontobank D:o Bankaktiebolaget Södra Sverige D:o	Aktiebolaget Jönköpings Handelsbank Hvetlanda Bankaktiebolag Gamleby Folkbank Aktiebolaget Vimmerby Folkbank Kalmar Enskilda Bank Aktiebolaget Oskarshamns Folkbank
1907	Skandinaviska Kreditaktiebolaget Bankaktiebolaget Södra Sverige	Industri-Kredit-Aktiebolaget i Stockholm Gottlands Enskilda Bank
1908	Bankaktiebol. Stockholm—Övre Norrland Enskilda Banken i Vänersborg	Aktiebolaget Dalarnes Bank Herrljunga Kreditbolag
1909	Aktiebolaget Jämtlands Folkbank Aktiebolaget Skånska Handelsbanken	Aktiebolaget Ströms Folkbank Aktiebolaget Västerviks Handelsbank
1910	Skandinaviska Kreditaktiebolaget Sydsvenska Kredit Aktiebolaget	Skånes Enskilda Bank Aktiebolaget Linköpings Bank
1911	Bankaktiebolaget Norra Sverige Värmlands Enskilda Bank Aktiebolaget Malmö Folkbank Aktiebolaget Göteborgs Handelsbank	Gävleborgs Enskilda Bank Kristinehamns Enskilda Bank Tranås Bankaktiebolag Halmstads Bankaktiebolag

År	Övertagande bank	Övertagen bank
	Sundsvalls Enskilda Bank	Aktiebolaget Sollefteå Folkbank
1912	Aktiebolaget Skånska Handelsbanken	Aktiebolaget Stockholms Köpmannabank
1913	Upplands Enskilda Bank	Folkärna Folkbank
	Aktiebolaget Skånska Handelsbanken	Aktiebolaget Ängelholms Lantmannabank
1914	Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank	Aktiebolaget Föreningsbanken i Stockholm
	Aktiebolaget Stockholms Handelsbank	Bankaktiebolaget Norra Sverige
	Aktiebolaget Norrlandsbanken	Aktiebolaget Gävleborgs Handelsbank
	Sydsvenska Kredit Aktiebolaget	Aktiebolaget Filipstads Bank
	Sundsvalls Enskilda Bank	Aktiebolaget Ljusdals Folkbank
	Upplands Enskilda Bank	Aktiebolaget Avesta Folkbank
1915	Aktiebolaget Norrlandsbanken	Aktiebolaget Söderhamns Folkbank
	Aktiebolaget Sundsvalls Handelsbank	Aktiebolaget Hammerdals Folkbank
1916	Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank	Aktiebolaget Bergslagsbanken
	Aktiebolaget Stockholms Handelsbank	Aktiebolaget Jämtlands Kreditbank
	Aktiebolaget Sundsvalls Handelsbank	Aktiebolaget Bergsjö Folkbank
	Smålands Enskilda Bank	Aktiebolaget Varbergs Bank
	D:o	Mellersta Hallands Bankaktiebolag
	Borås Enskilda Bank	Aktiebolaget Herrijunga Lantmannabank
1917	Bankaktiebolaget Södra Sverige	Borås Enskilda Bank
	Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank	Hälsinglands Enskilda Bank
	Sundsvalls Enskilda Bank	Aktiebolaget Hudiksvalls Bank
	Aktiebolaget Göteborgs Bank	Aktiebolaget Stockholms Diskontobank
	D:o	Aktiebolaget Marks Bank
	Upplands Enskilda Bank	Aktiebolaget Sundsvalls Handelsbank
	Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank	Aktiebolaget Hallsbergs Folkbank
	Aktiebolaget Norrlandsbanken	Aktiebolaget Östersunds Diskontobank
	Aktiebolaget Stockholms Handelsbank	Aktiebolaget Norrlandsbanken
	D:o	Aktiebolaget Arbrå Folkbank
	Aktiebolaget Sveriges Privata Centralbank	Aktiebolaget Nordiska Kreditbanken
	Skandinaviska Kreditaktiebolaget	Aktiebolaget Sveriges Privata Centralbank
	Aktiebolaget Industribanken	Aktiebolaget Malmö Folkbank
	D:o	Bankaktiebolaget Kullen
	Aktiebolaget Svenska Lantmännens Bank	Åkers och Selebo härads sparbank
1918	D:o	Aktiebolaget Blekinge Bank
	D:o	Aktiebolaget Halmstads Folkbank
	Skandinaviska Kreditaktiebolaget	Örebro Enskilda Bank
	Kopparbergs Enskilda Bank	Aktiebolaget Tjänstemannabanken
	Aktiebolaget Industribanken	Aktiebolaget Roslagens Folkbank
	Enskilda Banken i Vänersborg	Aktiebolaget Borås Folkbank
	D:o	Aktiebolaget Vara Bank
	D:o	Aktiebolaget Värmlands Folkbank
	Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank	Aktiebolaget Medelpads Lantmannabank

Anm. Rörande de fyra sistnämnda sammanslagningarna ha ännu så länge endast preliminära avtal träffats.

De förnämsta av de banker, som uppkommit genom dessa sammanslagningar, utgöra alltså sammanslutningar av följande banker:

	Sammanlutning av följande banker:	Antal
<i>Skandinaviska Kreditaktiebolaget</i>	Skandinaviska Kreditaktiebolaget Industri-Kredit-Aktiebolaget Skånes Enskilda Bank Aktiebolaget Göteborgs Köpmansbank Aktiebolaget Sveriges Privata Centralbank Aktiebolaget Nordiska Kreditbanken Örebro Enskilda Bank Hallsbergs Folkbank	8 st.
<i>Aktiebol. Stockholms Handelsbank</i>	Aktiebolaget Stockholms Handelsbank Bankaktiebolaget Norra Sverige (f. d. Härnösands Enskilda Bank) Norrbottens Enskilda Bank Aktiebolaget Örebro Handelsbank Gävleborgs Enskilda Bank Aktiebolaget Norrlandsbanken (f. d. Bankaktiebolaget Stockholm—Övre Norrland) Aktiebolaget Dalarnes Bank Aktiebolaget Gävleborgs Handelsbank Aktiebolaget Söderhamns Folkbank Aktiebolaget Östersunds Diskontobank Aktiebolaget Jämtlands Kreditbank Aktiebolaget Arbrå Folkbank Fällingsbro Kreditkassa	13 st.
<i>Aktiebolaget Göteborgs Bank</i>	Aktiebolaget Göteborgs Bank Hallands Enskilda Bank Bohusläns Enskilda Bank Aktiebolaget Marks Bank Aktiebolaget Stockholms Diskontobank Gamleby Folkbank Aktiebolaget Vimmerby Folkbank	7 st.
<i>Bankaktiebolaget Södra Sverige</i>	Bankaktiebolaget Södra Sverige (f. d. Kristianstads Enskilda Bank) Kalmar Enskilda Bank Gottlands Enskilda Bank Aktiebolaget Oskarshamns Folkbank Borås Enskilda Bank Norra Kinds Folkbank Aktiebolaget Herrljunga Landtmannabank	7 st.

	Sammanslutning av följande banker:	Antal
<i>Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank</i>	Aktiebolaget Mälareprovinsernas Bank (f. d. Mälareprovinsernas Enskilda Bank) Aktiebolaget Föreningsbanken i Stockholm Aktiebolaget Bergslagsbanken Hälsinglands Enskilda Bank Aktiebolaget Hallsbergs Folkbank Aktiebolaget Medelpads Lantmannabank	6 st.

Huvudresultatet av dessa banksammanslagningar har varit en utbredning av de större bankernas verksamhetsområde. Det har därvid uppkommit storbanker, som sträcka sin verksamhet utöver större delen av landet, och vid sidan av dem en rad banker av mellanstorlek, likaledes med stora verksamhetsområden, i varje fall sträckande sig över flera provinser. Endast några få av de större bankerna hava hållit sig utanför denna geografiska utbredning. Främst bland dem står Stockholms Enskilda Bank, som alltjämt begränsar sin verksamhet till huvudstaden. Bland de mellanstora bankerna finnas fyra, som i huvudsak förblivit provinsbanker, i den mening att de begränsat sin verksamhet till sin egen provins. Den största av dem är Värmlands Enskilda Bank. Till den gruppen höra vidare Östergötlands Enskilda Bank, Skaraborgs Enskilda Bank och Kopparbergs Enskilda Bank. De båda sistnämnda hava dock så tillvida gått utöver sina provinsgränser som de upprättat kontor i huvudstaden.

Bland banker med mera utsträckta verksamhetsområden stå de båda storbankerna Skandinaviska Kreditaktiebolaget och Stockholms Handelsbank i främsta rummet. Det första bolaget sträcker redan sin verksamhet över hela riket från övre Norrland till Skåne. Stockholms Handelsbank har hittills nöjt sig med norra och mellersta Sverige, men har på allra sista tiden vidtagit åtgärder för upprättandet av kontor även i Göteborg och Malmö. Näst i ordningen efter dessa storbanker kommer Aktiebolaget Göteborgs Bank med ett vidsträckt verksamhetsområde i södra och mellersta Sverige. Med hänsyn till sin storlek och arten av sin verksamhet torde denna bank böra räknas till samma kategori som de egentliga storbankerna.

Därefter komma icke mindre än tio stycken banker av mellanstorlek med verksamhetsområden, som sträcka sig utöver flera provinser. Bland dessa finnas två, som genom sin organisation och tendenserna i sin ledning tydligen syfta till att sträcka sin verksamhet utöver hela landet. Dessa äro de båda nybildade bankerna Aktiebolaget Industribanken samt Aktiebolaget Svenska Lantmännens Bank.

Enligt denna indelning skulle alltså i Sverige i mitten av 1918 finnas fyra storbanker, därav en lokalbank, och fjorton mellanbanker, varav fyra provinsbanker. Till mellanbankerna bör dessutom med hänsyn till sin storlek räknas Stockholms Intecknings Garanti Aktiebolag, ehuru väl denna bank har en särskild karaktär. Man får då femton mellanbanker.

Vid utgången av 1917 ställde sig omslutning, fonder och inlåning för de fyra storbankerna absolut och i jämförelse med samtliga banker på sätt nedanstående tablå utvisar:

Storbankernas relativa betydelse.

(Utgången av 1917).

	Omslutning mill. kr.	Fonder mill. kr.	Inlåning mill. kr.
Skandinaviska Kredit A.-B.	925,7	150,0	303,3
A.-B. Stockholms Handelsbank	788,1	139,9	464,9
Stockholms Enskilda Bank	403,2	72,0	231,9
A.-B. Göteborgs Bank	346,9	67,2	219,7
Storbankerna tillsammans	2,463,9	429,1	1,219,8
Samtliga 55 banker	5,342,0	936,3	3,220,6
Storbankerna i % av samtliga	45,5	45,8	37,8

Med hänsyn till omslutning och fonder faller alltså en mycket stor andel på storbankerna. Deras andel i bankernas inlåning från allmänheten är däremot relativt mindre.

Någon monopolställning intaga storbankerna icke. Dels konkurrera de med varandra och tävla i att utvidga sig såväl genom kapitalökningar och anläggande av nya bankkontor som ock genom upptagande av mindre banker. Hur livlig denna konkurrens alltjämt är synes redan av stegringen i omslutningsiffrorna för de två största bankerna från utgången av 1917 till mitten av 1918. För Skandinaviska Kreditaktiebolaget steg omslutningsiffran under denna tid från 925,7 till 988,4 mill. kronor, för Stockholms Handelsbank var den motsvarande stegringen från 788,1 till 898,0 mill. kronor, i förra fallet alltså en stegring på 62,7 mill. kronor, i senare fallet en stegring på 109,9 mill. kronor.

Gränsen mellan storbankerna och de större mellanbankerna är heller icke skarp. För de fyra största mellanbankerna, som alltså kommo närmast efter Göteborgs Bank, voro omslutningsiffrorna vid utgången av 1917:

Bankaktiebolaget Södra Sverige	295,5
Mälareprovinsernas Enskilda Bank	274,8
Sydsvenska Kreditaktiebolaget	244,3
Värmlands Enskilda Bank	210,0
	Summa 1,024,6

Avståndet mellan den minsta storbanken och de närmast följande mellanbankerna är alltså tämligen obetydligt, och vilken som hälst av dessa mellanbanker skulle genom sammanslutning med någon mindre bank uppnå en omslutning, som ställde den framför den minsta av storbankerna. Två av de nämnda mellanbankerna överträffa tillsammans redan Stockholms Enskilda Bank, de tre största tillsammans överträffa Stockholms Handelsbank och alla fyra tillsammans även Skandinaviska Kreditaktiebolaget.

Även mellanbankerna sinsemellan består en mycket skarp konkurrens under en hastig stegring av omslutssiffrorna. För ultimo juni 1918 voro omslutssiffrorna för de fyra största mellanbankerna:

Bankaktiebolaget Södra Sverige	313,9
Mälareprovinsernas Enskilda Bank	317,3
Sydsvenska Kreditaktiebolaget	294,1
Värmlands Enskilda Bank	233,5
	Summa 1,158,8

Stegringen är för samtliga banker mycket betydande och uppgår för de fyra bankerna tillsammans till 134,2 mill. kronor eller 13,1 % av omslutningen vid utgången av år 1917.

Den samtida stegringen för de fyra storbankerna har också varit betydande. För dem äro omslutssiffrorna vid mitten av 1918 följande:

Skandinaviska Kredit A.-B.	988,4
A.-B. Stockholms Handelsbank	898,0
Stockholms Enskilda Bank	416,3
A.-B. Göteborgs Bank	400,1
	Summa 2,702,8

Stegringen i omslutssumman utgör alltså för första halvåret 1918 238,9 mill. kronor eller 9,77 % av siffran för ultimo 1917. Stegringen är alltså relativt långsammare för storbankerna än för de fyra efterföljande mellanbankerna, vilka alltså visa en fullt livskraftig utveckling vid sidan av storbankernas.

Det är härav tydligt att storbankerna utsättas för en effektiv konkurrens av de större mellanbankerna och att genom sammanslagningar när som helst kunna bildas nya banker, som inträda i storbankernas led. Därutöver uppträda också nybildade banker med storbanksprogram. En typisk sådan bildning är Aktiebolaget Industribanken, som redan vid utgången av 1917 ägde en omsättning på 127,0 mill. kronor och vid mitten av 1918 hunnit stegra denna siffra till 201,5 mill. kronor. Den sista tiden har också visat ett par exempel på banker, som ämna sträcka sin verksamhet över hela riket, ehuru väl de närmast vända sig till en särskild krets av näringsidkare och alltså åtminstone till sitt program i viss mån äro att uppfatta som specialbanker. Den första av dem är Aktiebolaget Svenska Lantmännens Bank, som vid mitten av 1918 hunnit upp till en omslutning av 81,9 mill. kronor, samt Aktiebolaget Köpmanabanken, närmast avsedd för minuthandelns behov, med en omslutning vid mitten av 1918 på 52,7 mill. kronor. Dylika banker kunna tydligen, därest de lyckas realisera sitt program, tillfullo upptaga tävlan med storbankerna på sitt särskilda verksamhetsområde.

Vill man bilda sig ett riktigt omdöme om den socialekonomiska betydelsen av stordriftens tillväxt inom bankväsendet, så måste man se denna utveckling i jämförelse med motsvarande utveckling inom övriga delar av näringslivet. Då i Sverige så gott som all stordrift drives under aktiebolagsformen, kan en sådan jämförelse göras genom en sammanställning av de större bankerna å ena sidan och de övriga större aktiebolagen å andra sidan.

Enligt den ovannämnda aktiebolagsstatistiken för åren 1906—1908 funnos år 1908 23 bolag med inbetalt aktie- eller lottkapital vid årets början av 10 mill. kronor eller därutöver. (Luossavara-Kirunavara aktiebolag är härvid på grund av detta bolags särställning utelämnat). Av dessa 23 bolag voro 14 banker och 9 andra aktiebolag. Det sammanlagda kapitalet var 514,7 mill. kronor, varav på bankerna kom en summa av 225,4 mill. kronor och på andra bolag 289,3 mill. kronor. Bankernas andel i totalsumman utgjorde alltså 43,8 %.

För en motsvarande statistik föreligger nu intet officiellt material. Jag har emellertid låtit sammanställa en möjligast fullständig förteckning över samtliga svenska aktiebolag (med undantag av banker), vilkas aktiekapital vid mitten av 1918 uppgick till 10 mill. kronor eller därutöver. Jag har därvid medräknat alla kapitalökningar, som beslutits före utgången av juni 1918. Materialet är hämtat ur finanspressen och är möjligen icke alldeles fullständigt, kanske även behäftat med en eller annan oriktighet, men torde dock i stort sett giva en riktig bild av läget. Det visar sig nu att antalet aktiebolag andra

än banker, med mer än 10 mill. kronors aktiekapital vuxit från den blygsamma siffran 9 vid ingången av år 1908 till 77 vid mitten av 1918. Antalet banker med en grundfond på 10 mill. kronor eller därutöver utgjorde enligt bankstatistiken vid mitten av 1918 17 stycken, mot 14 vid ingången av 1908. Stegringen är här alltså ganska obetydlig. Totalbeloppet av dessa bankers grundfonder utgjorde 471,4 mill. kronor. Totalbeloppet för de övriga bolagens aktiekapital hade stigit till 1,761,4 mill. kronor. Hela kapitalsumman för banker och andra bolag var alltså 2,232,8 mill. kronor. Av denna summa representerade bankernas kapital 21,1 %. Då motsvarande siffra för 1908 var 43,8 %, finner man, att bankkapitalets relativa betydelse högst väsentligt gått tillbaka. Bankkapitalet har sedan 1908 vuxit med 109,3 %, medan det övriga bolagskapitalet vuxit med 509 %.

Det har sitt intresse att särskilja de allra största bolagen, exempelvis de vilkas kapital uppgår till 20 mill. kronor eller mer. Av sådana bolag funnos 1908 7 stycken, varav 4 banker och 3 andra bolag. Vid mitten av år 1918 steg antalet bolag med kapital på 20 mill. kronor eller därutöver till 38, varav 11 banker och 27 andra bolag. Utvecklingen av stordriften visar sig alltså hava varit ofantligt mycket starkare på andra verksamhetsområden än inom bankväsendet. Kapitalsumman för de 4 banker, som 1908 hade ett kapital på 20 mill. kronor eller därutöver, uppgick till 95 mill. kronor. Motsvarande kapitalsumma utgjorde vid mitten av 1918 385,3 mill. kronor. Stegringen av detta bankkapital utgör alltså 306 %. Motsvarande kapitalsumma för andra bolag utgjorde 1908 217,7 mill. kronor, vid mitten av 1918 1,068,9 mill. kronor. Stegringen är här 391,8 %. Frånräknar man emellertid vid båda tidpunkterna Svenska Sockerfabriksaktiebolaget, så är kapitalsumman 1908 endast 83,9 mill. kronor, men vid mitten av 1918 933,9 mill. kronor. Stegringen är då 1,013 %.

Naturligtvis vore det vid sådana jämförelser av intresse att för företagens ekonomiska betydelse välja en säkrare måttstock än deras aktiekapital. För börsnoterade aktier kan man få en sådan måttstock i dessa aktiers totala börsvärde. Med hjälp av en statistik häröver för juni 1914 och juni 1918, som riksbankens statistiker kamrer Hultman benäget ställt till mitt förfogande, har jag kunnat vinna vissa resultat, som något belysa den fråga, som här sysselsätter oss. 1914 upptar listan 1 bank, vars aktier hade ett börsvärde på över 100 mill. kronor, samt 2 banker, för vilka börsvärdet låg mellan 50 och 100 mill. kronor, alltså sammanlagt 3 banker med ett börsvärde över 50 mill. kronor. Av andra bolag hade 1 ett börsvärde på över 100 mill. kronor, 4 ett börsvärde på mellan 50 och 100 mill. kronor och således 5 ett börsvärde på över 50 mill. kronor. Det totala börsvärdet för de 3 bankerna var 243,3 mill. kronor, medan det totala börsvärdet för de 5 andra bolagen var 913,1 mill. kronor. Av

sistnämnda summa kom dock ensamt på Grängesbergslaget 599,7 mill. kronor och alltså på de fyra övriga bolagen endast 313,4 mill. kronor. År 1918 ställde sig motsvarande siffror på följande sätt: 3 banker hade ett börsvärde på över 100 mill. kronor, 4 ett börsvärde mellan 50 och 100 mill. kronor, alltså 7 ett börsvärde över 50 mill. kronor. Av andra bolag funnos 7 med ett börsvärde över 100 mill. kronor, 10 med ett börsvärde mellan 50 och 100 mill. kronor och alltså 17 med ett börsvärde över 50 mill. kronor. Antalet på listan upptagna banker med ett börsvärde över 50 mill. kronor har alltså vuxit från 3 till 7, medan antalet andra bolag med dylikt börsvärde vuxit från 5 till 17. Det totala börsvärdet för de 7 banker, som 1918 kommo över 50-millionersgränsen, utgjorde 831,5 mill. kronor. Det totala börsvärdet för de 17 andra bolag, som vid samma tidpunkt kommo över 50-millionersgränsen, utgjorde 2.218,7 mill. kronor. Av denna summa kom ett belopp av 604,9 mill. kronor på Grängesbergslaget och alltså på övriga bolag 1.613,8 mill. kronor. Stegringen sedan 1914 är för bankerna 242 % och för andra bolag 143 %. Frånräknas emellertid Grängesbergslaget, blir stegringen för andra bolag 415 %.

Det synes av dessa siffror framgå att utvecklingen av stordriften inom bankväsendet, så stark den än varit, dock icke nått den styrka, som motsvarande utveckling inom andra näringsgrenar. Detta gäller särskilt också ifråga om bankväsendets mycket uppmärksammade utveckling under krigsåren.

Tillväxten av det egna kapitalet är emellertid knappast i och för sig tillräcklig för att karaktärisera stordriftens utveckling inom bankväsendet. En dylik utveckling kan nämligen också äga rum allenast genom en ökning av insatta medel. På denna väg har utvecklingen till stordrift till väsentlig del försiggått i England, där de insatta medlen vuxit ojämförligt hastigare än fonderna och förhållandet mellan egna och insatta medel sålunda oavbrutet försämrats. Hur förhåller det sig i detta avseende med det svenska bankväsendet? För perioden 1903—1908 är ovan (sid. 2) visat att inlåningen vuxit väsentligt långsammare än bankernas egna fonder, i det tillväxtsiffrorna voro resp. 52,4 % och 81,8 %. För den följande femårsperioden är däremot tillväxten i inlåning något, ehuru obetydligt övervägande, 21,3 % mot 17,9 %. Från slutet av 1913 till mitten av 1918 har tillväxten av de insatta medlen (enligt siffrorna i tabellen sid. 1) vuxit med 137 %, medan fonderna vuxit med 57 %. Övervikten för tillväxten i de insatta medlen är nu betydlig. Detta har medfört, att, medan fondmedlen under perioden multiplicerats med siffran 1,57, »bankmedlen» multiplicerats med siffran 2,15. Fondmedlens tillväxtkvot bör alltså höjas med 37 % för att man skall få den siffra, som anger bankmedlens tillväxt. För hela perioden från slutet av 1908 till mitten av

1918 äro tillväxtkvoterna för fondmedlen 1,85 och för bankmedlen 2,58, vadan alltså den senare är 39,5 % större än den förra.

Det torde av dessa siffror vara tydligt att, om man ville bedöma stordriftens utveckling inom bankväsendet efter tillväxten av hela det kapital, som bankerna arbeta med, denna utveckling visserligen skulle framstå något kraftigare, än den i ovanstående sammanställningar gör, men att det väsentliga resultatet av jämförelsen med övriga aktiebolags utveckling ändå icke skulle rubbas.

Det vore givetvis också av betydelse att kunna jämföra utvecklingen av stordriften inom det svenska bankväsendet med motsvarande utveckling i andra länder. Förhållandena äro emellertid så olikartade och bankstatistiken i andra länder ofta nog så ofullständig, att en direkt jämförelse med statistiska siffror knappast låter sig genomföras. Här skall därför endast några få data till belysande av saken givas.

För Tyskland finnes en sammanställning av de banker, som offentliggöra balansräkningar enligt med riksbanken överenskommet schema. Sådana banker funnos vid utgången av 1916 till ett antal av 79. I detta antal ingår dock en mängd småbanker. Antalet banker med mer än 10 mill. mark inbetalt kapital uppgick endast till 35. Antalet banker med ett kapital på mer än 10 mill. kronor (räknat efter markkursen vid slutet av 1916) uppgick till 25. Över 50 mill. marks kapital kommo 16 banker. I betraktande av den decentralisation, som på andra områden utmärker Tyskland, är det tyska bankväsendet i mycket hög grad koncentrerat i Berlin. Man brukar räkna med åtta berlinska storbanker, men bland dem intaga de fyra största den ojämförligt främsta platsen. Dessa äro: Deutsche Bank, Disconto Gesellschaft, Dresdner Bank och Darmstädter Bank. Deutsche Bank hade vid slutet av 1917 ett aktiekapital på 275 mill. mark, reserver på 225 mill. mark, alltså egna fonder på 500 mill. mark, samt en inlåning på 3,503 mill. mark. För Disconto Gesellschaft uppgingo de egna fonderna vid samma tidpunkt till 444 mill. mark. Främmande medel och antalet filialer (depositions-kassor oberäknade) ställde sig för de fyra nämnda storbankerna vid slutet av 1917 på följande sätt:

Deutsche Bank	5,669 mill. M.	102
Disconto Gesellschaft	3,631 »	» 72
Dresdner Bank	2,948 »	» 91
Darmstädter Bank	1,436 »	» 73

Storbankernas betydelse är emellertid i verkligheten vida större, än dessa siffror ge vid handen. I Tyskland är det nämligen rätt vanligt att de större bankerna intressera sig i mindre banker genom innehav av större eller mindre

aktieposter. På detta sätt bildas bankgrupper av mycket stor omfattning. Den bankgrupp, som representeras av Deutsche Bank, hade vid slutet av 1917 främmande medel till ett belopp av 8,217 mill. mark. Motsvarande siffra för Disconto Gesellschafts bankgrupp uppgick till 5,858 mill. mark. Deutsche-Bank-gruppen förfogade vid slutet av 1917 över egna fonder på 1,050 mill. mark.

Antalet filialer var för Deutsche Bank och Disconto-Gesellschaft länge mycket begränsat, men har på sista åren hastigt ökats, därigenom att betydande landsortsbanker med stora filialnät upptagits. Dresdner Bank och Darmstädter Bank ha redan tidigare förskaffat sig filialer, men fortsätta att utveckla sina filialnät genom införlivandet av den ena landsortsbanken efter den andra. Även åtskilliga landsortsbanker, särskilt Münchener banker, ha upprättat stora filialer.

Den ständiga ökningen av storbankernas egna kapital, det fortsatta förvärvet av kontrollerande inlytande i landsortsbanker, ävensom den starka utbredningen av filialnätet samverka till en utomordentligt stark utveckling av stordriften inom det tyska bankväsendet och särskilt till stärkande av de ledande berlinerbankernas kapitalstyrka och inlytande.

Ännu starkare har sammanslutningsrörelsen inom bankväsendet varit i England. År 1890 funnos i England med Wales 104 aktiebanker. Detta antal har sedermera oavbrutet nedgått, så att vid utgången av 1917 endast återstodo 34 aktiebanker. Antalet avdelningskontor har samtidigt stigit från 2,203 till 6,004. Ökningen av aktiebankernas egna fonder har däremot varit mycket långsam. Medan de egna fonderna år 1890 uppgingo till 67,8 mill. pund, hade de intill utgången av 1917 endast stigit till 84,5 mill. pund. Denna utveckling står icke i något förhållande till den samtida ökningen av depositionerna. Dessa hava nämligen under den nämnda perioden stigit från 368,7 mill. pund till 1,365,3 mill. pund. Till följd av denna utveckling har de egna fondernas förhållande till förbindelserna nedgått på ett ganska betänkligt sätt, nämligen från 14,5 % 1890 till 5,5 % 1917. Skulden för denna ogynnsamma utveckling anses åtminstone delvis falla på de ständiga banksammanslagningarna, som icke tillfört bankerna egna fonder i samma proportion, som de ökat förbindelserna.

Av de 34 aktiebankerna, som ännu bestodo vid utgången av 1917, hade endast 18 ett kapital på 1 mill. pund eller därutöver. Detta för ett så stort land uppenbarligen starkt begränsade antal banker har emellertid under innevarande år genom sammanslagningar ytterligare minskats. Vid slutet av 1917 räknade London ännu 11 storbanker. Genom sammanslutningar dem emellan har detta antal under innevarande år nedbragts till 5. Medan tidigare uppdragandet av småbanker i landsorten spelade en stor roll för tillväxten av stor-

driften inom det engelska bankväsendet, har på sista tiden en sammansmältning mellan de stora Londonbankerna själva trätt i förgrunden och medfört bildandet av verkliga jättebanker. Dessa engelska storbankers betydelse mätes bäst av deras inlåning. Denna torde efter siffrorna för utgången av 1917 för Llyods Bank komma att uppgå till 286 mill. pund, för London Joint City and Midland Bank till 279 mill. pund, för London County Westminster and Parr's Bank 211 mill. pund, för Barclays Bank 204 mill. pund samt för National Provincial Bank 145 mill. pund.

Chefen för London City and Midland Bank gav vid den bolagsstämma, där bankens sammanslagning med London Joint Stock Bank beslöts (den 13 sept. 1918), en framställning av storbankernas utveckling i England, särskilt i jämförelse med Tyskland, och uppskattade därvid de fem största bankernas inlåning vid den tiden på följande sätt:

Tyskland.

Deutsche Bank	450 mill. pund
Diskonto Gesellschaft	300 » »
Dresdner Bank	220 » »
Bank für Handel und Industrie	90 » »
Commerz- und Diskontobank	80 » »
	Summa 1,140 mill. pund

England.

London Joint City and Midland	314 mill. pund
Lloyds	300 » »
London County Westminster and Parr's	250 » »
Barclays	220 » »
National Provincial and Union of Eng- land.....	180 » »
	Summa 1,264 mill. pund

Det bör här tillfogas att, medan i Tyskland vid sidan av storbankerna består en mängd andra banker av större eller mindre betydelse, de mindre bankerna i England med få undantag försvunnit, så att praktiskt sett så gott som hela det engelska bankväsendet hädanefter ligger i händerna på de nämnda fem Londonbankerna. De självständiga mindre bankerna ha ersatts av ett utomordentligt omfattande och ständigt växande nät av avdelningskontor, uppgående tillsammans till omkring 5.000.

Ett särskilt anmärkningsvärt drag i den senaste utvecklingen av stordrif-

ten inom det engelska bankväsendet är upptagandet av banker och grundandet av filialer utom England. De stora Londonbankerna ha börjat förvärva kontrollerande inflytande i skottska och irländska banker, äga betydande filialer i Frankrike och äro i färd med att upprätta dotterbolag i andra europeiska länder, men framför allt i transmarina länder. Sålunda har exempelvis Lloyds Bank vid sin senaste utvidgning upptagit London & River Plate Bank och därmed förvärvat ett betydande inflytande i Syd Amerika.

Angående verkningarna av stordriftens utveckling inom det svenska bankväsendet är följande att märka.

Utvecklingen av stordriften inom det svenska bankväsendet har visserligen medfört att en mängd mindre banker uppgått i större. Men då nya småbanker samtidigt bildats, har stordriften ingalunda helt och hållet undanträngt smådriften. Banker med mindre än 1 mill. kronor i fonder äro visserligen numera icke på långt när så talrika som förr. Deras antal, som utgjorde 23 vid utgången av 1904 och sedermera steg till ett maximum av 33 åren 1908 och 1909, hade vid utgången av 1917 nedgått till 6. Däremot har antalet banker med fonder fr. o. m. 1 mill. kronor, men under 3 mill. kronor, som vid utgången av 1904 var 15, med vissa variationer bibehållits tämligen oförändrat och utgjorde vid slutet av 1917 16. I betraktande av penningvärdets fall torde gränsen 3 mill. kronor numera få anses ungefärligen likvärdig med den gamla gränsen för »folkbankerna» 1 mill. kronor. Av banker med fonder under 3 mill. kronor funnos 1917 22 mot 23 banker med fonder under 1 mill. kronor 1904. Härmed är naturligtvis icke sagt, att icke i en mängd fall ortsbanker, som närmast haft folkbanks karaktär och som varit av betydelse för det mindre näringslivet, undanträngts av storbanker. Huruvida dessa storbanker lyckats att ersätta de forna småbankerna kan naturligtvis icke med säkerhet avgöras. Men då konkurrensen mellan bankerna är synnerligen stark, så torde det få anses sannolikt, att en bank, som förvärvat ett verksamhetsområde och, såsom mestadels varit fallet, härför gjort avsevärda uppoffringar, också vårdar sig om att få behålla den kundkrets, den vunnit. Skulle i nämnvärd utsträckning ett behov av bankrörelse av visst slag inom någon ort gjort sig gällande, så har detta behov med all sannolikhet mycket snart blivit tillgodosett, antingen därigenom att andra banker förlagt avdelningskontor inom orten eller därigenom, att en ny bank bildats för tillgodoseende av ortens eller något speciellt kreditbehovs intressen. Den utomordentligt livliga utvecklingen i avseende å anläggning av avdelningskontor ävensom den raska nybildningen av banker göra det mycket sannolikt, att något verkligt behov av bankrörelse i Sverige icke på senare åren lämnats obeaktat. Den på sista tiden framträdande

tendensen att bilda hela riket omfattande banker för speciella kreditbehov, såsom jordbruksnäringens eller minuthandelns, bör ju också vara en borgen för att näringslivets alla behov av bankrörelse verkligen blir tillgodosett. I utvecklingen av stordriften inom det svenska bankväsendet kan man alltså icke spåra någon tendens till en monopolställning för storbankerna av den art, att den skulle stå i vägen för annan bankverksamhet, som på något sätt kan vara av behovet påkallad.

Anläggning av nya avdelningskontor har under den period, som här är i fråga, fortgått med synnerlig fart. Antalet bankkontor inom riket var vid utgången av följande år:

År 1900.....	280	kontor
» 1905.....	400	»
» 1910.....	584	»
» 1915.....	713	»
» 1917.....	1,011	»

Under första halvåret 1918 har denna utveckling varit ändå långt starkare, i det antalet bankkontor intill den sista juni drivits upp till 1,367 stycken. Dessa bankkontor äro fördelade över rikets samtliga län på det sätt, att knapast någon ort torde vara tillbakasett. Landet måste numera anses ytterst väl försedd med bankkontor. Då denna utveckling i tiden sammanfaller med utvecklingen till stordrift, så finner man, att storbanksväsendet icke minskat de mindre orternas bankbekvämligheter utan tvärtom i hög grad ökat dem. Att härvid också den mindre rörelsens behov blivit väl tillgodosett torde vara uppenbart.

Den starka utvecklingen av privatbankerna under den period, som här är ifråga, har icke håller på något sätt trängt sparbankerna åt sido. För att bedöma, hur sparbankerna trivts vid sidan av privatbankerna, torde det vara lämpligast att sammanställa insättarebehållningen i sparbankerna med allmänhetens tillgodohavanden på sparkasse-, depositions- och kapitalräkning i privatbankerna. Vid utgången av följande år ställa sig dessa siffror på följande sätt:

År	Sparbankerna mill. kr.	Privatbankerna mill. kr.
1903	531,5	777,5
1908	713,6	1,224,0
1913	952,6	1,465,0
1917	1,381,0	2,377,0

Perioden 1903—1908, som enligt vad i det föregående visats betecknar en mycket stark utveckling för privatbankerna, har även för sparbankerna medfört en utveckling, ehuru avsevärt långsammare än för privatbankerna. Under den följande tiden 1908—1917, under vilken den egentliga utvecklingen till stordrift inom privatbankväsendet infaller, har sparbankernas insättarebehållning ökats i så gott som precis samma grad som allmänhetens tillgodohavande hos privatbankerna på sparkasse-, depositions- och kapitalräkningar, eller med omkring 94 %. Denna utveckling till stordrift inom privatbankväsendet synes alltså icke på något sätt ha varit till skada för sparbankernas utveckling. Sparbankerna torde fastmer i allmänhet ha haft ett gott stöd hos privatbankerna.

I detta sammanhang torde böra anmärkas att småbankernas existens ingalunda blott hotats av storbankernas utveckling utan kanske lika mycket av konkurrensen från sparbankerna, som i vissa avseenden varit gynnsammare ställda. Sålunda anses att småbankernas inlåning relativt hämmats av den 3,000-kronorsgräns, som lagen fastställt för inlåning på sparkasseräkning och som icke gäller för sparbankernas inlåning.

Det skulle givetvis vara av stort intresse att närmare lära känna, huruvida utvecklingen till stordrift medfört ett åsidosättande av det mindre kreditbehovet. Det kan ju anses sannolikt, att små ortsbanks, vilkas ledning ägt en ingående personalkänedom och förtrogenhet med ortens alla ekonomiska förhållanden, kunnat tillgodose kreditbehov, som enligt en storbanks synpunkt icke varit fullt bankmässiga. Att åtskilliga mindre kredittagare kunnat bli lidande, då en sådan ortsbank övertagits av en storbank, är därför ganska troligt. I åtskilliga fall ha naturligtvis dessa kreditbehov också varit sådana, som icke borde tillgodoses. Den osunda konsumtionskredit, som tidigare frodats i vårt land, har sannolikt i avsevärd grad inskränkts genom de små lokalbankernas uppsugande av större provinsbanker eller storbanker. Att en välskött lokalbank kan ha vissa företräden framför en storbank i fråga om tillgodoseendet av den mindre ortens kreditbehov torde emellertid vara uppenbart. Men även de större platserna erbjuda säkerligen småbankstypen ett verksamhetsområde av betydelse. Ty om också de större bankerna på ett tillfredsställande sätt tillgodose kreditbehoven på de orter, där de ha avdelningskontor, så torde de dock knappast vid sina huvudkontor kunna ägna tillräckligt intresse åt det mindre kreditbehovet.

Av genomsnittsbeloppet för växlar i bankernas portföljer under olika perioder skulle man möjligen kunna finna någon vägledning för bedömandet av frågan, huruvida det mindre kreditbehovet blivit relativt tillbakasatt under stordriftens utveckling. Man stöter här emellertid på den svårigheten att siffrorna för slutet av 1913 och slutet av 1917 alldeles icke äro jämförbara, dels

på grund av penningvärdets fall, men dels också på den grund, att antalet växlar över huvud under denna period gått tillbaka, i det att betalning i långt större utsträckning än förr verkställdes kontant, genom checker eller postremissväxlar. Den föregående perioden från 1904 till 1913 visar för Skandinaviska Kreditaktiebolaget en nedgång i växlarnas genomsnittsbelopp från 1,230 kronor till 885 kronor, för Stockholms Enskilda Bank en nedgång från 2,630 kronor till 1,810 kronor.

Genomsnittsbeloppet för växlarna är mycket olika för olika banker, men i de siffror, som förelegat, finner man knappast något stöd för den uppfattningen, att det mindre kreditbehovet skulle åsidosättas till följd av småbankernas uppgående i större banker.

Till samma negativa resultat kommer man, om man betraktar lånens genomsnittsbelopp. För Skandinaviska Kreditaktiebolaget var denna siffra vid utgången av 1904 31,600 kronor, vid utgången av 1913 32,400 kronor.

Frågar man efter de orsaker, som framdrivit stordriften inom bankväsendet, så måste man observera att dessa i första rummet äro gemensamma med dem, som äro bestämmande för all stordrift, nämligen kommunikationernas utveckling, som möjliggör större verksamhetsområden för de enskilda företagen och därför också i längden gör en utvidgning av de enskilda företagens omfattning ekonomiskt nödvändig. För det svenska bankväsendet var under större delen av 1800-talet provinsen ett naturligt avgränsat område för ett bankföretag, och när man närmare fördjupar sig i de enskilda bankernas historia i vårt land, får man ett mycket starkt intryck av huru nödvändig en provinsiellt organiserad bankrörelse, även innefattande sedelutgivning, var för det dåtida svenska näringslivet. Med hänsyn till kommunikationernas utveckling är hela riket numera ingalunda ett vidsträckt område än provinsen var då. Tvärtom kan en huvudstadsbank nu tack vare dagliga telefonförbindelser, telegraf och post stå i vida intimare förbindelse med varje bankplats i riket, än tidigare för en provinsbank var möjligt inom dess egen provins.

Därtill kommer att de ekonomiska förbindelserna inom näringslivet självt nått en helt annan utveckling än förr och att de enskilda företagen numera ofta sträcka sin verksamhet långt utöver provinsens gränser eller träda i intimt samarbete med företag inom andra delar av landet. Särskilt har behovet av att trygga och kontrollera tillförseln av råmaterial och halvfabrikat samt att sörja för en jämn avsättning befordrat sammanförandet av olika led i produktionen under enhetlig ledning, varmed ofta följt att produktiv verksamhet i skilda delar av landet uppgått i en ekonomisk enhet. Inom det bankväsen,

som skall betjäna en på detta sätt utvecklad produktion, måste tydligen en motsvarande utsträckning av verksamhetsområdet framstå såsom ett oavvisligt behov.

En bankrörelse, som omfattar hela riket, blir givetvis väsentligen allsidigare än en bankrörelse, som är begränsad till en viss ort. Bankväsendets förnämsta uppgift är ju att uppsamla medel, där de finnas disponibla, för att göra dem fruktbärande, där de för ögonblicket kunna få den bästa användningen. Det är givet, att en bank, som sträcker sin verksamhet över mycket stora områden, förmår att lösa denna uppgift fullständigare än en lokalt mera begränsad bank. Därav den starka strävan hos våra banker att utbreda sig över sådana områden, som ha ett överskott av kapital att ställa till förfogande, för att därmed fylla det kapitalbehov, som på andra orter gör sig gällande. I viss mån kan naturligtvis denna utjämning vinnas genom en samverkan mindre banker emellan, men det är tydligt att storbanken, som sträcker sin verksamhet över hela riket, eller någon större del därav, i detta avseende har ett bestämt företräde.

På grund av hela sin ställning kan storbanken också dra till sig tillfälliga överskottsmedel från de mindre banker, som den står i förbindelse med, ävensom hos dessa placera medel, som den för ögonblicket icke har användning för. Att denna ställning skänker storbanken ett betydande krafttillskott samtidigt som den medför avsevärda fördelar för med densamma samverkande mindre banker ligger i öppen dag och har också av erfarenheten bekräftats.

Provinsbanken är en lämplig banktyp på orter, där inlåning och utlåning ungefär täcka varandra. Men om kreditbehovet i en provins väsentligen överstiger provinsens kapitaltillgångar, blir provinsbanken beroende av andra banker och kan då knappast i längden bevara sin självständighet. Omvänt, om provinsens kapitalbildning visar överskott gentemot dess kapitalbehov, måste provinsbanken söka användning för detta överskott på annat håll och kommer då lätt in på vägar, som leda till utvidgning av bankens verksamhetsområde eller till dess uppgående i en större bank. För folkbanker, som icke ha rätt till utlåning utanför sin ort, kan en överskottsinsättning lätt bli anledning till att uppgå i annan bank.

Det stora verksamhetsområdet medför också möjligheten av en mångsidigare placering av de medel, storbanken har till sitt förfogande. Medan en provinsbank i huvudsak kan vara hänvisad till en enda industri, så kan en bank med större verksamhetsområde fördela sina placeringar på en mängd olika företagsgrenar. Givetvis blir risken härvid mindre. En kris, som drabbar den enskilda industrin, kan lättare överkommas av en storbank med en sådan allsidigare verksamhet. Tydligen kan också en storbank i långt större utsträck-

ning tillgodse extra ordinärt stegrade kreditbehov, som tillfälligtvis göra sig gällande inom en enstaka industrigren. Att storbanken uppnår en fullständigare och jämnare användning av sitt lediga kapital är härav tydligt.

Utvecklingen av stordriften inom bankväsendet har också i väsentlig grad framdrivits av nödvändigheten för bankerna att i avseende å kapitalkraft hålla något så när jämna steg med sina större kunder. När stordriften inom industri och handel tagit sådana jättesteg framåt, som under senaste årtiondena varit fallet, var det nödvändigt för bankerna att följa denna utveckling. Erfarenheten har visat, att större industriella företag gärna sökt sig till storbanker för att vara försäkrade om att under alla omständigheter kunna få sina kapitalbehov tillfredsställda. Den mindre banktyp, som ofta av brist på medel måste vägra krediter, vilka i övrigt voro fullt bankmässigt och ekonomiskt grundade, passar icke längre för en tid, då mycket stora kapitalbehov dagligen och stundligen framträda och kräva att omedelbart tillgodoses. Utvecklingen av stordriften inom bankväsendet måste ur denna synpunkt utan tvivel anses ha varit en oundgänglig förutsättning för den storindustriella utveckling, som sätter sin stämpel på Sveriges nutida ekonomiska liv. Den undersökning, som i det föregående har gjorts angående den relativa tillväxten av stordriften inom bankväsendet och övriga företagsgrenar, visar tydligt att vårt bankväsende i avseende å stordriftens utveckling i själva verket knappast hållit jämna steg med industrin och att av denna grund en ytterligare utveckling av stordriften inom bankväsendet måste anses sannolik.

Om man sålunda måste erkänna, att utvecklingen till stordrift varit nödvändig, så kunde man möjligen dock vilja göra gällande, att denna utveckling kunnat försiggå utan sammanslagning av banker, endast genom att några välskötta banker ökat sitt kapital och dragit till sig mera insättningar. Det synes emellertid tvivelaktigt, huruvida en sådan utveckling skulle varit önskvärd. Den skulle medfört att vi ännu liksom 1908 skulle haft 81 banker och kanske ändå några tiotal, vilket sannolikt hade varit väl mycket, därest några av dem hade vuxit till verkliga storbanker med rörelse över hela landet. Konkurrensen hade då blivit så stark, att det är fara värt att den kommit att ta ganska osunda yttringar. Även hade en sådan utveckling av bankväsendet tydligen inneburit ett slöseri med personal och lokaler och medfört avsevärda svårigheter i fråga om anskaffandet av en verkligt god ledning för bankerna.

Utän tvivel har den ekonomiska makt, som koncentrerats hos storbankerna, understundom lett till att som man säger »bankerna blivit industriens herrar». Undersöker man emellertid närmare den realitet, som ligger under detta slagord, så torde man i en mängd fall finna, att svaga eller illa skötta företag tagits om hand av en bank och av den försetts icke blott med nödigt

kapital utan också med en ledning, som bättre motsvarat sin uppgift, och att banken med den mera omfattande erfarenhet och de vidsträcktare förbindelser, som stått den till buds, under oavslått intresse följt och främjat utvecklingen av det företag, den sålunda intresserat sig för. Även om olägenheter verkligen kunnat framträda av att en bank sålunda behärskar ett industriellt företag, så äro de sannolikt icke att skatta högt i jämförelse med den olägenhet, som uppstår, då ett industriellt företag kommer att behärska en bank. Erfarenheten har visat att denna fara icke är alldeles utesluten, där bankerna förbli relativt små företag vid sidan av storindustriella företag av moderna dimensioner. Man kan då lätt komma därhän, att ett mäktigt industri-företag disponerar över en banks medel temligen ensidigt i sitt intresse, vilket tydligen alldeles strider mot de första grunderna för ett sunt bankväsen. Sådana faror kunna knappast helt avvärjas med mindre bankernas utveckling till stordrift håller något sånär jämna steg med industrins.

Det har i detta sammanhang sitt intresse att se, hur banksammanslagningarna motiveras i det land, där de gått längst, England. Chefen för London City and Midland Bank anförde i sitt ovan omnämnda meddelande särskilt följande skäl till förmån för stordriften: Under det småbankssystem, som tidigare förhärskat i England, voro betalningsinställelser mycket vanliga. De sista 20 åren av 1800-talet, då banksammanslagningen började göra sig gällande, visa i detta hänseende en betydande förbättring och under de första åren av innevarande århundrade intill krigsutbrottet förekommo praktiskt taget inga bankfallisse-mang. Den kraftigaste utvecklingen av Englands utrikes-handel har sammanfallit med stordriftens utveckling inom bankväsendet, och de anspråk, som efter kriget komma att ställas på bankerna, kunna tillgodoses endast av banker med mycket stora resurser, banker som kunna upptaga tävlan med utlandets storbanker, särskilt Tysklands. Endast med hjälp av verkliga storbanker blir det möjligt att efter kriget uppehålla Londons gamla ställning som världens finansiella centrum. För det inre näringslivet har storbanksväsendet bestämda fördelar däri, att allmänhetens insättningar på ett mera effektivt sätt kunna utnyttjas, om de äro samlade, än om de äro spridda. I en storbank kunna insättningarna lättare överföras från orter, där de icke behövas, till orter, där de behövas. Midlandbanken själv har 1,100 avdelningskontor, som samla inlåning från alla delar av landet, och kan därigenom ge den mest effektiva användning åt dessa medel. Banksammanslagningarna ha icke lett till en minskning av antalet avdelningskontor eller av konkurrensen bankerna emellan. Näringslivet har blivit bättre försett med bankbekvämligheter och särskilt ha kunderna en fördel av att genom sin bank komma i förbindelse med ett mycket stort antal platser över hela landet. Invändningen att de små lån-

tagarna försummas är icke berättigad. Midlandbanken har över 40,000 låntagare, som erhållit lån till belopp av 500 pund och därunder, och till större delen ligga dessa lån t. o. m. under 50 pund.

Förhållandena i vårt eget land ge anledning till ytterligare några iakttagelser angående verkningarna av banksammanslagningar. De nämnda fördelarna av stordriften ha drivit bankerna till en ständig utvidgning av sina verksamhetsområden. Vinsten av ett nytt område har tydligen ofta syntts en livskraftig bank så viktig, att den uppköpt andra lokala banker till pris, som icke så sällan avsevärt överstigit det verkliga värdet av den köpta banken. Försäljningspriset för en lokal bank har också i åtskilliga fall drivits i höjden genom konkurrens från flera köpande banker. Vid sådana köp har den köpande bankens handlingssätt väl emellanåt påverkats av dess direktörers strävan efter maktutvidgning och högre tantième. Aktieägarna i den säljande banken ha å sin sida lockats av det höga priset. Dylika mera personliga motiv ha givetvis icke alltid varit till nytta för den ur samhällsekonomisk synpunkt mest önskvärda utveckling av vårt bankväsen. Och fall finnas utan tvivel, då en ort med skäl kunnat beklaga sig över att på detta sätt bli av med en lokal bank, som den lyckats bygga upp och vars verksamhet varit till verklig nytta för orten. Den besparing i omkostnader, som man i allmänhet brukar vänta av stordriften, synes knappast ha vunnits inom bankväsendet. Styrelse- och direktörsplatser ha icke vid sammanslutningarna kunnat indragas i den omfattning, man måhända väntat, och övriga omkostnader ha knappast kunnat minskas, då den större banken naturligtvis låtit sig angeläget vara, att i största möjliga utsträckning tillgodose kundernas behov av bankbekvämligheter.

Olägenheterna av storbanksväsendet framträda måhända ej, så länge storbanken är ung och bevarar hela den livskraft, som fört den framåt. Men uppenbarligen föreligger alltid den faran, att storbanken småningom stelnar i byråkratisk administration, som gör den mindre benägen att fylla allmänhetens anspråk och mindre duglig att motsvara näringslivets behov av stöd från en vaken och framsynt bankledning. Den bästa garantien mot dessa faror ligger givetvis i en effektiv konkurrens med andra storbanker och i en städse förhandenvarande möjlighet att nya storbanker uppkomma. Denna konkurrens och denna möjlighet äro hos oss såsom av det föregående framgår ännu fullt aktuella. Särskilt bildar tillvaron av ett relativt stort antal mellanbanker, som redan i sin nuvarande omfattning, men därutöver genom utvidgningar och sammanslutningar kunna göra storbankerna effektiv konkurrens, en borgen för att storbankerna även allt framgent måste hålla sig fullt livsdugliga.

Någon monopolistisk tendens kan så vitt föreliggande fakta ge vid handen icke spåras i den svenska banksammanslagningen. Englands exempel visar emellertid, varthän en långt driven banksammanslagning på mycket kort tid kan gå. Det torde därför vara nödvändigt även för oss att uppmärksamt följa utvecklingen inom vårt bankväsen och vara beredda på de ingripanden, som eventuellt kunna finnas oundgängligen nödiga för bevarandet av en verklig konkurrens inom vårt bankväsen och av de olika typer av större och mindre banker, som det på varje utvecklingsstadium kan anses för landet gagneligt att äga. Koncessionsväsendet bör tydligen handhas på det sättet och med det särskilda syftet för ögonen att konkurrensen på bankväsendets område i möjligaste mån hålles öppen och ett eventuellt ingripande mot banksammanslagningar torde likaledes i första rummet böra ledas ur den synpunkten att åtgärder, som uppenbart syfta till ett undertryckande av en sund och samhällsnyttig konkurrens, förhindras.

Rättelse till sid. 6.

	Egna fonder	Inlåning	Utlåning	Omslutning
Skandinaviska kreditaktiebolaget . . .	155,5	604,3	750,5	1,038,9
A.-B. Skånska handelsbanken . . .	35	161,5	186,8	230,3
Summa	190,5	765,8	937,3	1,269,2
A.-B. Stockholms handelsbank . . .	140,5	620,8	737,4	947,5
Bankaktiebolaget Södra Sverige . . .	45,2	263,6	248,6	344,6
Summa	185,7	884,4	986,0	1,292,1